

ORIZONTUL

Revistă pentru știință și literatură.

VASILE E. MOLDOVAN

In fața adevărului.

O seamă de oameni, cari se hrăneau cu iluzii, — aveau nădejdea că după căderea liberarilor și după enunțiațiile atît de serioase și sărbătorești ale nouilor ministri ungari, vor urma alegeri cinstite, de cari la noi nu s'au pomenit nici cînd.

Alegeri cinstite? Ce vorbă... La așa ceva se cere cinste, — iar cinstea n'a mai dat pe la noi deja de 1010 ani. La noi se fac legi oribile și alcătuitoarii acestor legi *nu roșesc*. La noi se strigă de *egalitate* și cei ce strigă sunt acei ce n'au roșit cînd au creat legi. La noi gendarmeria ucide pe stradă ziua mare pe bieții alegători pacinici, iar presa jidovească urlă de terorism românesc.

La noi domnește — obrăznicia. Cînd Francisc Iosif I-ul a dat Maghiarilor mîna liberă în chestiile interne a le Ungariei, orice om putea să

spună că vor urma alegeri de cari nici liberalii n'au înscenat.

— Mai rele nu pot să fie, — îmi zicea un prieten, — doar liberalii au consumat și drojdia mișelilor electorale, abuzînd de legea făcută de ei, anume ca să o poată prostitua la orice ocazie. —

Și iată, s'a adevărit că cei din coaliție n'au petrecut timpul obstrucției înzădar, ci s'au perfecționat în talentul lor de a prezenta albul de negru, — a întoarce în fel și chip paragrafii renumiți de vagi ai legilor ungare.

Liberalii n'au mai știut comite alte mișelii în cadrele legii noastre electorale, iată însă — Coșuthiștii s'au dovedit de mai isteți, — au inventat mișelii nouă, — sunt mai vrednici deci, de spînzurătoare, — prin urmare și mai vrednici de a cîrmui soarta Ungariei, — vrednici de portofolii de miniștri.

La *Cehul Silvaniei*, cînd văd că armata e mai cinstită decît cei din regimentul săcuesc din anul trecut, — și nu tolerează ca alegătorii Români să fie bătuți din partea forurilor administrative, a gendarmilor și bătaușilor adunați de pe strade, și cînd văd că s'a aflat un om de omenie, președintele alegerii, care nu-i aplicabil la mișelii de dragul canaliei de stradă, — ei află motiv și formă de a zădărnici alegerea, ca nu cumva să fie ales unanim Românul, care avea de altfel majoritatea.

La *Verbo* află un nou sistem de a zădărnici alegerea unui naționalist, — declarînd președintele de pierdut procesul verbal din buzunarul lui, — furat la o bună ocazie, — cînd un domn din comisie, — ca bunaoară un bătauș în bîrt, —

lovește lampele de pe masă, — ca să poată funcționa pe întuneric. Candidatul naționalist era, natural, în majoritate mare.

La *Dobra*, — un solgăbirău îndrăzneț cunoscut de prin toate cronicile scandalului mișeliilor electorale, — ordonează gendarmilor atac în privința alegătorilor români, — cari, — cu inimile strînse așteptau să se pronunțe rezultatul alegerii, pentru cari ei, cu cinste și omenie luptînd, s'au espus de a fi uciși mișelește de gendarmii din Ungaria, — creșcuți anume în cel mai superlativ șovinism bolnav, — niște incuți fioroși, cari fac impresia de călăi, ori de cîni dresați și flămînziți, pentru un timp și un scop anumit.

Și se întîmplă acest atac înainte cu 20 minute de încheierea alegerii, cînd nici o altă apucătură nu putea răpi mandatul din mîna celor îndreptățiți.

Da, am știut noi, ce înseamnă a da »mîna liberă«, guvernelor noastre din Ungaria, — cînd ele au la dispoziție un șovinism infect și lacom și o administrație mai ticăloasă decît ori care alta în lume.

Iată de ce, — am stăruit, — să întrerupem cu politica tradițională și încrederea oarbă în Viena. — Pentru că li-s'a dat coșuthiștilor »mîna liberă«.

Iată de ce, am zis, să ne punem încrederea în puterile noastre proprii.

Mîna acestor oameni chiar și legată încîtva, rămîne o mîna infamă. Noi nu putem aștepta dela ei nici un bine, — nu putem avea încredere în ei de și au votat mai mulți preoți români pentru coșuthiști, decît pentru candidații naționali, — credincioșii lor. Să ne întărim, să

reprezentăm ceva, — apoi să cerem seamă dela ei, de mișeliile săvârșite în Timiș, în comitatul Aradului, la Șomcuta, — la Lăpuș, — în Bihor și pe toată linia.

Elementele cinstite ale poporului maghiar se grupează deja pe lângă steagul social democrat, — singura lor mîntuire din ghearele unor magnați lacomi și egoiști, — ale unor capitaliști infami și ale unei administrații bestiale.

În potrivea acestor bande să le dăm și noi ajutorul.

Să ne trezim, — să ne organizăm, până-ce nu-i tîrziu.

Să ne organizăm, — de oarece se apropie lupta uriașe, — care va schimba fața patriei noastre, — doborînd de pe pedestalul de abuzuri, clica magnaților și capitaliștilor și terorismul administrației, — sub care pătinesc naționalitățile și pătura de jos a poporului maghiar, — muncitorii, — de opotrivă. —

În luptele noastre electorale, din acești doi ani din urmă, — ne-am dovedit slabi și neorganizați. — Conducătorii dela sate au vîndut poporul pe cum și-au vîndut omenia. S'a dovedit că *cel dintîi dușman al poporului nost, este clerul îngrășat din sudorile noastre.*

Acest cler, — afară de escepțiile cuvenite, — unde preoții au votat și fără de a fi terorizați din partea credincioșilor, — a țaranilor, — s'a dovedit corupt, -- venal, și lacom.

S'a dovedit lipsit de simțul datorinței, lipsit de dragostea pentru biserică și neam. — S'a dovedit a fi o turmă de neconștiențioși, — cari trăiesc pe spatele poporului. Credeam că acest

cler are numai căpetenii slabe, acum s'a adeverit că e putredă și măduva. Durere, — mai ales preoțimea gr.-catolică merită aceste impuțări. — Dintre ei, nici 2%, nu și-au făcut datorința, iar 30% au tradat direct, cinstea steagului național.

Pe Dr. Vasile Lucaciu, — acest bărbat neînfrînt, — l'au vîndut camerazii sei, — preoțimea din cercul Lăpășului unguresc.

Pe Dr. Alexandru Vaida, pe Dr. Iuliu Maniu tot preoțimea slabă l'a trîntit anul trecut, — preoțimea, care în multe locuri, — de pildă la Cojocna, — în frunte cu protopopii sei, — a luptat fățiș în potrivea candidatului național și a neamului care îi ține.

Apoi, — așa nu mai merge! Ori vin vlădicii să-și disciplineze preoții și protopopii, — ori, dacă nu, n'o să dăm prescura din gura copiilor nostri, — unor ticăloși și nevređnici. Vom afla arme totdeauna împotriva dușmanilor ținuți pe spatele noastre din sudorile noastre.

Va trăbul să aflăm, — ca să nu mai vedem cazuri disgustătoare, ca în cercurile din comitatul Clujului d. p. unde, toată preoțimea noastră a purtat o luptă grozavă pentru unul din candidații străini, — numai unde era și candidat național, acolo au rămas *pasiviști*.

Preoții aceluiași tract, — cari se țin de cercul Gilăului și n'ar fi fost iertat să voteze, — au fost *activiști* și au votat cu unul din cei doi Coșuthiști, — iar cei ce se țin de cercul Cojocnei, — unii votează cu candidatul Coșuthist, — alții rămîn acasă, zicînd că ei sunt *pasiviști*, iar pentru candidatul național nu votează nici unul, — nici protopopii.

Aceleași imputări se cuvin și preoților din Bihor, ieșiți de prin seminariile catolice de pe la Muncaci, — cu inimi și gânduri maghiare și numai cu stomacul — Români.

O rușine pe Bihor și pe toți conducătorii clerici și mireni. —

Față de aceste acuze, preoții nu aduc decît imposibilă scuză că: au ajutor de stat.

Adecă, — statul, — cu o zdreanță de ajutor, ne poate cumpăra preoțimea, născută, crescută pe cheltuieli românești, pusă în parochii românești, — fără de cari n'ar avea de ce să primească ajutor de stat? — Oare e mai prețioasă suta dela stat, decît parochia, — turma, — cele cîteva holde de pămînt, — salariul, — zilele de lucru, — biserica, — dragostea credincioșilor, prescura, — paosul, omenia, — tradițiile, — legea, neamul și limba?

Ori terorismul solgăbirăului?

Ce va fi, dacă va terorisa însă poporul? Ar fi atît de trist, încît nici nu ne gîndim la așa ceva. —

Dar, — e destul. — Credem că nu vor mai avea ocazie să-și vîndă neamul. — Ori, că se vor întoarce în ceasul din urmă. —

Dar neamul românesc era dator cu aceasta dojană, — singurei clase de oameni pe care el și-o ține în slujbă și asupra căreia numai el vrea să dispună — iar nu solgăbiraiele și notarii, partidul românesc iar nu cel Coșuthist. — În decursul acestei luni se fac listele pentru anul viitor, a celor cu drept de alegere. Nu știm ce aduce viitorul. Poate să mai fie o alegere, pe lîngă legea veche. Atunci va trebui să luptăm de nou, și ne va dura, văzînd că în urma

neglijenții conducătorilor dela sate, au rămas mulți de ai noștri din liste. Dar, — chiar și la împrejurarea că nu s'ar face alègeri noue, de curînd, — e foarte verosimil că cei ce au fost luați în liste după cențul vechi, — vor avea drept de vot și pe mai departe, până la moarte, — chiar să nu știe scrie și ceti. — E îndoit de importantă pentru noi chestia asta, — deci, — acum, cînd ne-am pus în fața adevărului, — să ne punem mîna pe inimă și s'o mărturisim: da, am fost oameni slabi.

Și să ne punem pe muncă !

Regret.

Stau cuîmît, — muncit de gînduri

Zdruncinat de atîta rău

Și rechem în gînd trecutul

Fermecat de chipul tău.

E viforniță afară

Bate vîntul, călătorul,

Iar gîndirea-mi însetată

Cătră tine 'mi duce dorul.

Peste plai, puvoiul urlă,

Dar eu ard ca în văpaie,

Printre stropi calzi de lacrimi

Văd icoana ta bălaie.

AUR. DON.

RELIGIUNEA ȘI ȘTIINȚA

(In legătură cu broșura D-lui. *Alex. de Mocsonyi*).

Beniamin Franklin, întrebât fiind odată despre fericirea omului, a zis, că *fericirea stă din elemente multe*.

La tot cazul unul dintre elementele acestea e religie. Omul, după adevărurile direcțiunii materialiste, făcând parte din regnul animalelor, este o ființă slabă, trecătoare, care numai atunci ajunge să-și dea încitva seamă despre originea sa, despre începutul începutului, când se cugetă la acel »*Cuvînt*«, care era la Dumnezeu.

Omul își începe viața de tot slab și neputincios, încetul cu încetul se întărește și își începe lupta vieții cu împrejurările. I-se desvoaltă diferitele puteri psihice și fizice, ca tot atîția factori ai vieții. Intre acești factori și anume între puterile psihice se numără și partea psihicului, care se ocupă cu religie. Existența acestei facultăți o constată și filozoful nostru Conta, cînd afirmă, că facultatea psihicului, care se ocupă cu religie a mai slăbit, de cînd a înaintat omenirea pe calea științei.

În cele următoare vom dovedi și noi, că religie e o putere și anume o putere psihică. Această putere dintre toate vietățile numai omul o are în sine.

*

Religie e suma tuturor dogmelor și întreg cultul, prin care ne putem pune în legătură cu Dumnezeu, sau, cu alte cuvinte, religie e raportul dintre om și Dumnezeu.

Morala e suma tuturor principiilor și a tuturor formelor de manifestări psihice, prin cari ne putem pune în legătură cu oamenii sau cu alte cuvinte morala exprimă raportul dintre om și om.

Aceste două, religiunea și morala, sunt cele mai mari bunuri ale omului, căci ele asigură omului *personalitatea*, adică însușirea omului, în urma căreia el este totdeauna stăpîn pe situație, mai bine zis, peste sine.

Personalitatea aș pute-o numi suveranitatea de sine a omului.

Dar personalitatea omului, respective elementele ei, religiunea și morala, rămîn pe un stadiu inferior, dacă nu le vine într'ajutor și *știința*.

Cu ajutorul științei, omul ajunge a cunoaște raportul dintre sine și lumea externă. Cu ajutorul științei omul studiază mai deaproape raportul dintre sine și ceilalți oameni, fapt, care moralei îi dă un impuls mai puternic. Cu ajutorul științei, omul se poate aprofunda mai mult și în raportul dintre sine și cauza supremă a lucrurilor, ceea ce promovează religiozitatea. Și numai la urma urmelor ajunge omul a se cunoaște pe sine, căci nu înzădar e de valoare vecinică principiul: »gnti s'authon«.

În înțelesul celor dezvoltate e greșit a afirma, că știința e în contra religiunii. Din contra sunt naturaliști, cum e Kepller, Newton, cari cu cit se aprofundau mai mult în știință, cu atit mai mult li-se întărea credința în Dumnezeu.

Și iarăși din contra, dacă religiunea în ultima analiză se bazează pe credință, trebuie să recunoaștem, că credință numai atunci se produce, dacă există un simbur de adevăr. Iar adevărul stă în știință. Așadară știința adevărată promovează numai credința și astfel și religiunea.

Și cumcă am dreptate, mă provoc la era primă a creștinismului, cînd nu numai învățăturile principale ale religiunii creștine, fără și cele mai secundare, ca de pildă despre facerea lumii în 6 zile se credeau întru toate de adevărate. Se înțelege, că înaintînd omul pe terenul științei, știința a ajuns în conflict cu unele învățături secundare ale religiunii creștine, învățături, cari în ultima analiză se pot esplica ca nește simbolizări, de pildă cele 6 zile ale facerii

lumii sunt tot atâtea epoce îndelungate. Căci într'adevăr e și lucru șod, că ce-mi spune profesorul catechet într'o oară, profesorul de geografia fizică, apoi cel de psihologie des-minte în cealaltă oară.

Conflictul acesta dintre religione și știință îl înțeleg, ca conflictul dintre unele învățături secundare ale religiunii și între știință. În era primă a religiunii creștine, s'au luat între învățăturile bisericesti și unele lucruri cari trebuiau lăsate mai întâi științei.

Conflictul acesta e un conflict psihic, ce produce desechilibrare psihică. Iată o comparațiune:

Înainte de a cunoaște oamenii cîrma corăbiilor, se plutea numai pe lângă țărmurii mării; nu ar fi cutezat nimeni să se deparțe de aici, căci altcum nu s'ar fi putut orienta și poate s'ar fi prăpădit în valurile mării, căci fără de pămînt nu poate trăi omul. Pe timpul mai vechiu așa a fost și religiunea. Primitivă, cum era, religiunea a fost punctul de mîncare al omului primitiv. Ori și ce întreprindea, el porcedea din punct de vedere religios; nu cuteza se meargă prea departe cu mintea, pentrucă numai cu ea nu se putea orienta și astfel și-ar fi pierdut echilibrul psihic. Omul primitiv trezit la lumină mai multă, de cum e capabil un animal, numai bazîndu-se pe religiune a început a face progrese.

Îrdecând astfel religiunea, ea e de cea mai mare însemnătate pentru întreagă civilizația omenimei, ba putem zice, pentru străformarea omului — animal, în omul — om de astăzi. Cu tot dreptul »frica de Dumnezeu« a fost începutul înțelepciunii, căci dacă omul n'ar fi ajuns la ideea Dumnezeirei, și dacă nu s'ar fi putut asimila ideea aceasta, el ar fi rămas animal, ca și cele lalte animale. Religiunea a fost razimul, cu ajutorul căruia omul a început a deveni stăpin peste împrăjurări.

Să trecem la cealaltă parte a comparațiunii.

Astăzi dupăce s'a aflat cîrma corăbiilor, cu ajutorul minții, omul se avîntă mai departe de țărmurul mării, dar pentru aceea cu uneltele complicate ce le are, cîrmaciul

totdeauna ține cont și de țărături, la ce depărtare e dela ei, pentrucă ori și cit să se depărteze dela țărături tot trebuie să se întoarcă iarăși la ei.

Așa stăm și cu religiunea și știința în ziua de azi. — Marea e știința, țărături, uscatul, e religiunea. Omul a înaintat astăzi departe pe mare, adecă pe terenul științei, și în însuflețirea aceasta primă, ca și iobagiul, care a scăpat dela stăpîn, și-l blastă-mă stăpînul și se lapadă de el, așa și mulți oameni din ziua de azi în valurile furtunoase ale științei își uită de religiune, țărături la cari trebuie să se întoarcă, sau cel puțin să ție cont de iei.

În ziua de azi citi Phaetoni de știință nu se prăbușesc din înălțimile mărginite ale minții!

Și dacă în epoca primitivă a omenimei, religiunea a fost razimul fără de care omul nu s'ar fi putut scutura de greutatea materiei brute, cu atît mai de trebuință e astăzi o busolă, căci ne-am ridicat atît de sus. Omul primitiv n'avea de unde să cadă așa de sus, noi însă, cei de astăzi, dacă cădem odată, cu greu ne putem scula iarăși.

Mulți oameni învățați de astăzi avîntindu-se pe marea imenză a științei, și-au uitat cu totul de țărături, de pămîntul uscat, la care trebuie să se întoarcă, ba încă s'au mîniat pe țărături, că de ce i-au ținut pe iei atîta vreme legați numai de țărături și nu i-au lăsat să se avînte mai departe pe mare, uitîndu-și sărmanii, că fără de țărături marea nu poate fi.

Așa și religiunea ca și țărături, a ținut pe oameni legați — după judecata celor ce sunt. contra religiunii. Și dacă ne cugetăm, de fapt, și ei au dreptate. Religiunea a fost, înțeleasă greșit. Teologii din evul mediu prezentau religiunea ca un fel de mur chinezesc, peste care să nu străbați, toate învățăturile creștine, chiar și cele secundare și apocrife, le prezentau ca un fel de autoritate și pe terenul științific. În contra acestei bariere artificiale ce o puneau oamenii în contra psihicului, s'a revoltat mai tîrziu mintea omului, la început mai timid, apoi mai curajos, iar astăzi revolta a ajuns la extrem, și extremitatea aceasta constituie boala

cea mare a timpului modern, boala personalității oamenilor învățați, lipsa de echilibru psihic. Din revolta aceasta în contra barierei artificiale, ce o puneau teologii, s'a ivit îndușmănirea chiar a religiunii, condamnarea religiei creștine.

Pentru a ilustra procesul acesta, să citez din istorie.

Cunoaștem istoria clasicului Galilei, care a fost citat înaintea forurilor bisericesti pentru descoperirile sale cosmice și a fost amenințat cu arderea pe rug dacă nu-și va retrage ceea-ce a afirmat. El mai timid cum a fost a declarat, că-și va mai retrage învățătura sa despre învîrtirea pămîntului în jurul osiei lui, dar la sfîrșitul vorbirii sale totuși n'a putut să nu exclame: »Eppur si muove«, ca și cînd ar fi zis: pe lingă tot ce faceți voi cu mine, pămîntul totuși se învîrte.

Cunoaștem scriitorii sciziunii din biserica romano-catolică, cunoaștem scriitorii revoluțiunii franceze, cari proclamă rațiunea de D-zeu.

Cunoaștem apoi scriitorii mai moderni, cari propagă totala emancipare de sub religiune. Durere! Toate aceste tendințe provin dintr'o desechilibrare psihică. Si desechilibrarea aceasta provine din înțelesul greșit al religiunii. Aici îmi aduc aminte de păcurarul, care s'a mîniat pe sat.

*

Această stare anormală, ce se observă la clasa învățaților și a semidoctilor a dat de gîndit celor mai mari cugetători dela sfîrșitul evului mediu și din evul modern. Fiecare filozof crede, că a aflat cheia pentru aplanarea divergențelor dintre religiune și știință. Istoricii acestora se găsește în parte în broșura d-lui Alex. de Mocsonyi, cu care voiesc să mă cuprind mai de aproape.

La tot cazul om providențial va fi acela, care va ști da deslegare practică acestei chestiuni vitale mult discutate. Până atunci însă omul face încercări spre a ajunge la ținta aceasta. Și iarăș până cînd vorbele cugetătorilor rămîn scrise numai pe hîrtie, și nu se fac încercări practice de a rezolva chestiunea, până atunci vorbele acelea nu au nici

o influință asupra societății. D-l Al. de Mocsonyi, în broșura d-sale, stabilește unele principii și propune ca »bărbații științei și bărbații bisericei (cu toate că deosebirea aceasta n'ar trebui să se facă) în deplina și lămurita cunoștință a diferenței între punctele de vedere, apreciind și respectînd reciproc fără rezervă aceste puncte de vedere, fiecare parte în sfera sa și după felul său, dar deopotrivă însuflețiti de comuna lor misiune sublimă, se vor niza de a promova mîna în mîna sprijinindu-se reciproc, în concordie și armonie completă, marea operă a culturai și a civilizațiunii popoarelor lor».

Propunerea în sine ar fi foarte norocoasă și salutară, dacă acum înțelegerea între bărbații amintiți de fapt ar și urmă. Și mai bine ar fi, dacă s'ar înființa o societate culturală, care ar cultiva ideile acestea de armonie a religiunii și a științei. Acum să analizăm ideile și dialectica din broșura amintită.

*

În anul trecut a apărut o broșură cu titlul »Religiunea și știința. Studiu asupra raporturilor lor, de Alex. de Mocsonyi«. Studiul acesta, s'a cetit la festivitățile aranjate în anul trecut de »Asociațiune«. Broșura se estinde pe 47 de pagini. Se împarte în două părți: partea dintii e o reprivire istorică, dar nu goală, ci însoțită de analiza d-lui Mocsonyi, iar partea doua cuprinde dialectica proprie a d-lui Mocsonyi asupra subiectului însuși. În partea aceasta sunt tractate următoarele întrebări:

- 1) Unde duce direcțiunea științifică modernă?
- 2) Cum e lupta bisericei cu știința?
- 3) Care este raportul adevărat genuin dintre știință și religione? Dar nu numai atit, fără, care să fie raportul?
- 4) Ce e de făcut mai curînd în chestiunea aceasta?

*

În partea istorică a studiului, d-l Mocsonyi face o reprivire amănunțită asupra subiectului ales. Din reprivirea

făcută, d-sa ajunge la »starea neînfrinării moderne«, ca la contrastul principiului autorității, ce a domnit în evul mediu.

Anume evul mediu e caracterizat cu domnia principiului autorității, apoi în periodul al 2-lea cu domnia autorității duple, bisericesti și aristoteliane. În urma acestei autorități în evul mediu ar fi domnit armonie psihică în ceea ce privește religiunea și știința. Evul nou apoi se caracterizează 1) prin tendința antiautoritară, ce nu cunoaște rezervă; 2) prin dualismul spiritual, întrucît în evul nou se pot distinge 2 subcurențe, direcțiunea mistic religioasă, care își află esprimare în protestantism și direcțiunea modern științifică, care își află esprimare în tendințele de a naționaliza dogmele și în încercările de emancipare formală de sub religiune și 3) prin neînfrinarea psihică modernă.

Prin ruperea bunei armonii din evul mediu, cu toate că nu putem vorbi de armonie între religiune și știință, dacă știința în evul mediu a fost încătușată de teologii unilaterali, s'a produs renașterea artei și a științei antice, știința naturală modernă și direcțiunile filozofice. Pentru momentul psihologic al conflictului religios-științific e caracteristică rezonarea amintită de d-l Mocsonyi:

»Dacă toate adevărurile credinței sunt incomprehenzibile și prin urmare nu se pot dovedi prin știință, n'are să mai stea știința în serviciul credinței«.

Aducerea aici a acestei rezonări e justificată prin expunerea influinței filozofice a lui Dèscartes: absoluta delăturare a ori cărei supozițiuni, dubitarea metodică și principiul evidenței. Influița lui a fost dezastruoasă, întrucît a favorizat ideea dualizmului, fizic și spiritual, idee, ce produce atita imbetare de cap.

Mai departe d-l Mocsonyi scrie și analizează părerile lui Berkeley, Leibnitz, Hume și în fine ale lui Kant, cari toți au fost influințați mai mult sau mai puțin de Dèscartes. În broșura se vorbește mult mai ales de Kant, care însuși a suferit de boala psihică provenită din divergențe religioase și științifice. Toată filozofia lui a tins în ultima analiză la aplanarea conflictului psihic de care suferea.

În partea a doua a broșurii D-l Mocsonyi combate obiectivismul propagat și de Kant, apoi combate tendințele de raționalizare a religiunilor (părerile lui Herbert de Cherbury, I. Locke, S. Reimarus, Kant.) Concluzinea e, că raționalizarea dogmelor e un non sens, căci înseamnă ștergerea formală a religiunii, căci conținutul religiunii e incomprehenzibil, iar incomprehenzibilul neputîndu-se raționaliza, pur și simplu s'ar delătura, prin ce s'ar delătura atunci și religiunea:

Criteriul acesta de lucruri comprehenzibile și de lucruri incomprehenzibile e dus la extrem, pentru că conținutul religiunii e și comprehenzibilul, *toate cele văzute și nevăzute*, anume și din lucrurile văzute, pipăite și bine cugetate, poate ajunge omul la credința despre existența Dumnezeirii și mie mi-se pare, că aceasta e religiunea cea adevărată. Dacă conținutul religiunii ar fi numai lucrurile nevăzute și necunoscute, atunci religiunea se poate combate foarte ușor de raționaliști sau de materialiștii radicali, zicînd, că da, religiunea și astăzi se bazează pe sentimentul cam de rînd al fricei, prin urmare hai să ne emancipăm de sub frică, respective de sub religiune.

Din contră eu cred, că sentimentul religios încă se bazează pe asimilarea psihică, ce în religiune se numește dogma iubirii. Sentimentul religios (nu bigotismul, care e boală a personalității omului) e cel mai înalt și nobil sentiment al omului.

*

În ceea ce privește acum însuși raportul dintre religiune, și știință, D-l Alex. de Mocsonyi stabilește. în partea dintii a studiului D-Sale 3 feluri de raporturi:

- 1) raportul armoniei medievale, pe care nici nu o putem numi armonie fără autocratismul teologilor unilateral.
- 2) raportul conformității moderne, adică știința să se conformeze după învățăturile religioase. Aici zace greșala cea mare, că învățații moderni au ajuns la
- al 3)-lea stadiu, stadiul antagonismului modern, pentru că s'a cerut ca să te conformezi la toate învățăturile religioase,

și la cele secundare, nu numai la esența religiei creștine. Antagonismul modern se caracterizează prin faptul, că nu ține de adevărată nici o dogmă a credinței, dacă aceea nu concordează cu știința.

În partea a doua a broșurei e foarte însemnată rezonarea asupra lumii, a universului și asupra lui Dumnezeu, o filozofie analoagă cu filozofia din evanghelia Paștilor: «La început era cuvântul».

Principiile stabilite însă mi-se par greșite:

»1) Religieuna și știința sunt deci — precum vedem — sub toate punctele de vedere toto genere deosebite, deși nu sunt incompatibile, totuși sunt incomenzurabile.

2) Amestecarea religiei și a științei este inadmisibilă, căci strică deopotrivă religieuna și știința.

3) Știința n'are să stee în serviciul religiei, dar n'are nici să iee față de aceasta o atitudine ostilă.

4) Fiecare biserică, ca depozitara dogmelor sale de credință are să țină la acestea cu toată rigiditatea și n'are să permită ca dogmele sale să devină prada speculațiilor filozofice goale și incoherente».

Principiile acestea mi-se par greșite, pentrucă sunt în contra unității psihicului omenesc și în contra personalității omului.

Anume, una dintre funcțiile mai însemnate a le psihicului e asimilarea psihică sau iubirea în înțelesul dogmei creștine (dogma creștină însă se referă numai la oameni și Dumnezeire).

Acum, pentru asimilarea lucrurilor fizice mai inferioare din lume se recere mai puțină concentrație psihică, de pildă numai punerea în mișcare a intelectului și omul devine stăpîn psihicește peste lucrurile acele.

Pentru asimilarea semenilor, a oamenilor, se recere deja mai multă concentrare psihică, rațională, din ce se produce *morală*. Prin „morală omul ajunge a-și asigura personalitatea în mijlocul acelei puteri, pe care o reprezintă o societate de oameni.

Pentru asimilarea întregii lumi și văzute și nevăzute, așa zicând deodată, mai putem zice, pentru asimilarea acelei puteri, care e legată de »Cuvînt«, se recere o concentrare psihică unitară, adecă toate facultățile psihichului, tot trupul și tot sufletul, să conglăsuească în manifestarea religioasă, producîndu-se unitatea, care e legată de religiunea creștină, ca religiunea cea mai desăvîrșită.

Iată dar, că din punct de vedere psihic între religiune și știință nu există altfel de deosebire, decît numai de intențitate. Pentru știință, adecă pentru asimilarea lucrurilor fizice și morale trebuie mai puțină intențitate psihică, pentru religiune mai multă. De aici vine că cei ce nu pot fi religioși din mai multe piedeci, interne și externe, iau poziție contrară religiunii. Dar chiar din punctul acesta de vedere omul religios e cu mult mai superior, decit cei mai puțin religioși, pentrucă religiunea influențează în mod favorabil, ba potențează puterile psihicului și astfel îi asigură omului o personalitate mai solidă.

Mai departe, din punctul de vedere al unității psihicului și al personalității, e chiar de dorit, ca știința să fie străbătută de religiune, și la rîndul său, știința încă să contribue la formarea religiozității.

*

După cum se vede din încheerea broșurei, Dl Mocsoni e mai îngrijat de popor, cu toate că poporul nu suferă de deschilibrare psihică, ci mai mult clasa învățată. Această clasă așteaptă cu însetare mîngăiere psihică provenită dintr'o tîrie și armonie psihică. Clasa aceasta suferă în mare parte de lipsă de personalitate.

Și, după cum a zis profundul nostru cugetător, Mihail Eminescu, cel mai mare bun al omului e personalitatea. Și la cine se ruga el după ce și-a fost pierdut-o: »Pe mine mie redă-mă«?

La fecioara Maria. Adecă și-a căutat scăpare în religiune.

Iar știința are valoare numai într'atita, întru cât ajută la formarea personalității mele, adică întru cât îmi dă modru de a mă valora în lumea fizică, morală și religioasă.

Inchei cu asămănarea cunoscută »că știința fără cultura inimii (religiunea și morala se bazează pe un sol roditor de simțăminte) e ca și arma în mîna ucigașului«.

V. M. Munteanu.

Cuprina.

Din seninul dimineții
Te-ai născut cuprină.
Tu din zare și lumină
Farmec torci vieții.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gînd ridici coșita albă
Gimpul par' că învie,
Aud glas de ciocîrlie
Și cîrstei prin iarbă.

Tu ești fica primăverii
Și cîmpiei soră, —
Tu ești dragostilor noră,
Vraja învierii.

Ție 'ți cîntă toată firea
Și-ți lumină stele.
Tu furi gîndurile mele
Tu-mi aprinzi simțirea.

AUR. DON.

LITERATURA

»FOILETOANE«

E o culegere din multele foiletoane, pe cari M. Teliman le-a publicat prin diferite ziare bucovinene: »Gazeta Bucovinei«, »Patria«, »Sentinela«, »Timpul«, »Deșteptarea« și ziarul german »Bucowinaer Journal«. Domnul G. Tofan, culegătorul acestor foiletoane adaugă o interesantă și folositoare introducere, în care schițează într'o limbă frumoasă 1) mișcarea literară din Bucovina; 2) face biografia d-lui M. Teliman și 3) apreciază activitatea literară a acestuia. Tot dînsul împarte aceste folletoane în 1) *Satire* și 2) *Satire politice*, după cum autorul satirizează defectele vieții sociale sau stîngăcia politicianilor bucovineni.

Ca conținut aceste foiletoane au valoare netăgăduită; dar haina lor împrumutată dela străini li-e prea largă și le strică întru citva fasonul. Incolo putem și noi aproba părerea d-lui Tofan, că M. Teliman face umor reușit în satirele sale, nu putem merge însă așa departe nici cu aprobarea asta și anume noi nu putem afirma, că în privința umorului Teliman ar putea sta alătura de Caragiale, pentru că umorul celui dintîi decede uneori în atacuri violente, cari nu te pot face să rizi, ci să te revolți, și să înjuri și tu alătura cu el pe netrebnici. Prin umorul lui Caragiale trece însă ca un fir roșu fineța, gingășia adevărat umoristică, care dela început până la sfîrșit te ține într'o bună dispoziție și îți păstrează superioritatea — se înțelege de multe ori o superioritate închipuită — față de eroii povestirilor sale. Satira e numai satiră: dar și asta pare a fi pe alocurea prea grosolană. Lucrul de altfel e explicabil. Un scriitor, pe care-l doare cearta fraților și vede, că cu scrisul domol nu poate ajuta nimic, devine dela o vreme invectiv, violent; folosește fraze vătămătoare și infierează după pofta inimii sale agitate pe mișei. De imitat încă imitează M. Teliman și imitează mai mult scriitorii străini. Un lucru, care nu poate fi nici decît păcat, pentru că el prin scrisul său conlucra la asimilarea culturii străine așa, că în cele

din urmă nu poți zice despre foiletoanele lui decit, că numai forma li-e străină, încolo fondul e curat românesc.

Atît despre această carte. Noi o recomandăm tuturor cetitorilor, cari doresc să cunoască mai de aproape mișcarea literară a fraților nostri din Bucovina. Se poate procura dela societatea »Junimea« din Cernăuți cu prețul minimal de 2 coroane.

SITUAȚIA ȘCOALELOR ROMÂNE DIN TRANSILVANIA

O conferință ținută la »Ligă« de d-l Dr. Vasile Meruțiu. Vorbește mai ales despre soarta gimnaziului din Năsăud și în legătură cu acesta despre rolul, ce l'a jucat pe vremuri regimentul de grănițeri în armata comună, rol, care li-a adus Năsăudenilor o răsplată dreaptă, care însă din nenorocire n'a dăinuit așa de mult, deoarece Mamonul Bánffy în calitate de comisar regal, »dizolvă conziliul eforiei și pentruca isprăvile ce avea să facă, să aibă aparența, că au fost numai pentru ordine, dar cu ajutorul și cu învoirea grănițerilor, patrioți de omenie, își creiază dintre cei tineri un om, (Ciocan), de care spre rușinea noastră a găsit și care s'a pretat la tot, ce a dorit stăpînul său Bánffy (pentru aceea e azi profesor la universitate și deputat — Red). Impune apoi alte statute, alt regulament și călcînd în picioare ori ce dreptate, restringe la minimum drepturile grănicerilor, asupra școlilor și a moșiilor lor, cîștigate cu prețul vieții atîtor eroi».

Sunt de sigur mulți, cari nu cunosc mai de aproape soarta impozantului gimnaziu din Năsăud și nu cunosc nici blăstămățiile, ce le-a pus la cale guvernul unguresc pentru a-l lua din minile Românilor și a-l statifica. Chiar ieri alaltăieri cetiam, cum o foaie, care se nutrește cu răs-fături șoviniste, îndruma guvernul să vadă de gimnaziul din Năsăud și să-l statifice cit mai îngrabă, căci la caz contrar statul maghiar se va surpa (!). Spunea numita foaie și cauza îngrijirii sale. Zice, că profesorii din Năsăud nu se supun lui Ciocan și la alegeri n'au votat cu el, cu pruncul guvernului, cu măritul dascăl dela universitatea din »Pesta«, deci sunt dușmani statului, sunt agitatori și în astfel de calitate ei nu mai pot fi profesori la numitul gimnaziu!!! Vă mai uniți, că pressa maghiară vorbește atîtea nebunii, cînd toată se nutrește numai cu ciuperca?!!

Cartea d-lui Meruțiu informează însă foarte detaliat și clar despre starea acestui gimnaziu. Cine se interesează de școala românească, cine înțelege menirea ei și trebuie să o înțeleagă fiecare intelectual român, să cetească aceasta carte și cel ce poate ajuta, ajute! — Ajute chiar și statul român — cum zice d-l Meruțiu — că doar și guvernul maghiar ajută școalele maghiare din România. Știe toată lumea, ce sume enorme cheltuiește acest guvern pentru școlile maghiare din București. Iar dacă guvernul maghiar are dreptul să se amestece în afacerile școlii din România și are îngăduință să zidească și să susțină școli maghiare pe bani din Ungaria, *unde plătesc dare și Românii*, poate avea și statul român acest drept, ba poate și mai mult, deoarece România trebuie să vegheze peste naționalitatea celor trei milioane de Români și nu patruzeci de mii.

E foarte frumos, că d-l Meruțiu își împlinește cu atita demnitate datoria sa de fiu al Transilvaniei și în primul rând datoria de fiu al grănițerilor. Conferința asta numai nume bun îi poate face, iar în sufletele noastre cucerește dragoste sinceră față de persoana sa. Recomandăm tuturor cetitorilor nostri aceasta broșurică, care se poate procura dela Liga din București.

»MUZA ROMÂNĂ« Central University Library Cluj

Redactată de d-l Iacob Mureșianu se prezintă foarte bine. Sunt bucăți de d-l I. Mureșianu: »Marșul jurnaliștilor«, »Hora Carmen«, »Ce vrei«; de B. Anastasescu: »Făi, făi și măi« și în fine de I. Crișan: »Numai una« melodie din România — poezie de G. Coșbuc.

Aceasta unică revistă muzicală, ce o avem noi Românii de dincoace de munți, trebuie sprijinită în primul rând de noi iar celor iubitori de înaintarea noastră pe terenul muzicii li-se impune cu drept cuvânt datoria că să o aboneze. Abonamentul pe an costă 16 cor. și se poate procura dela autor (Blaj).

»LUMINA«

Revistă populară a Românilor din imperiul otoman.

Cuprinde comunicări folositoare despre viața Românilor dela Pind. Apoi bucăți frumoase de literatură, scrise unele în limba literară română altele în limba fraților dela Pind.

Nu strică, dacă cunoaştem şi viaţa acestor fraţi prigonii de bandele greceşti, nu ne strică mai ales nouă cestora din Ardeal, cari nu ne putem mândri cu vre-o cunoaştere mai reală a acestor fraţi reslăiţi prin neorînduitul imperiu al Turcilor.

Revista »Lumina« e tocmai bine venită pentru a delătura cel puţin în parte acest rău. Abonamentul costă 6 cor. pe an. Cei ce doresc s'o aboneze, să se adreseze la d-l T. M. Craja, comerciant, Bucureşti, calea Victoriei, 40.

»TOVĂRĂŞIA«

Redactată de d-l Vasile C. Osvada. E cea mai îngrijită revistă economică la Români din Ungaria. În deosebi numărul de faţă (număr dublu) se prezintă foarte bine. Articolul prim: »Tovărăşii săteşti şi Tovărăşii centrale« şi articolul »Argumente practice« sunt scrise cu multă pricepere şi cu un larg aparat de cunoştinţe economice-practice.

Abonamentul costă pe an 8 cor. Apare în Hunedoara.

»LUCEAFĂRUL«

Continuă a Capărea Jcaerşity până acum, îmbrăcat în haine elegante, iar conţinutul e impunător, cînd apare cu cite o stea în frunte, cite o poezie de a lui Goga, sau cînd colaboratori ca Vlăhuţa, Sadoveanu, Aldea, Rîmniceanu, Ciura şi alţii asemenea acestora îl îmbogăţesc cu scrisul lor.

Un alt merit al revistei e, că d-l Tăslăuanu nu mai scrie cronică.

»REVISTA IDEALISTĂ«

Îşi păstrează dreapta cale a adevărului, pe care prin studii bine gîndite caută să-l scoată la lumină.

Totuş un lucru îmi pare ciudat. Această revistă e una dintre cele mai bune reviste româneşti şi totuş pare atît de uitată. Oare ce să fie cauza? Nu e aderentă a curentului naţional actual? Scrisul ei nu se mişcă în cadrele culturii naţionale? Sau doară studiile din această revistă sunt prea grele de priceput? Întrebarea primă nu poate sta, ea îşi află răspunsul într'unul din articolele D-lui M. G. Holban, directorul revistei, articol, în care dînsul se declară aderent al culturii

naționale și deci și direcțiunea revistei se mișcă în cadrele acestei culturi.

Cum stăm cu întrebarea a doua? De sigur, că ne-ar fi rușine, să dăm un răspuns negativ, deși în unele studii găsești adeseori unele aserțiuni confuze, fraze neînțelese, căutate anume, pentru a-l ridica pe autor la nălțimea gânditorului profund fără însă de a bănuși că prin astfel de fraze, studiul își pierde din valoare și că cetitorul mai nervos îl aruncă cu mai degrabă la o parte. Nici asta însă nu poate fi cauză, care să împedecă lățirea mai simțibilă a acestei reviste. Cauza principală e la orice împrejurare nepăsarea noastră față de astfel de studii, cari cu profunditatea lor énervează spiritele noastre ușoare și totdeauna superficiale în chestii mai înalte de știință, filozofie și psihologie. Se înțelege, că nepăsarea asta nu-i un păcat, pe care l'am făcut noi, ci un păcat al vremii și al împrejurărilor. Impedecați de vreme și de împrejurări noi abia acum am dat de lumină. Până acum am orbecat prin întunec. Și cum omul necultivat nu se poate trezi, și însufleți pentru ceva, decît numai cu cuvinte dulci, cu fraze bine sunătoare, e foarte natural, ca Români în vremile de acum să fie amețiți mai mult de fraza bine ticluită, decît de adincimea calmă și rece a științii și filozofiei. Pentru aceea la noi se cetește mai ales schițe și nuvele ușoare literare, poezii avîntate, comunicări literare etc. Singur istoria a luat un avînt oarecare la noi. Fapt care se datorește *singuraticilor* istorici pregătiți cu temeinică cultură universală și națională, cari în dezvoltarea etnică a poporului român au aflat bogat material de tractat.

Încet, încet însă vor veni și vremile acelea, cînd noi, cari suntem îndrăgostiți acum mai mult de frumsețea răpitoare a tablourilor și frazelor istețe din nuvelă și schiță, ne vom îndrăgi tot așa de mult de știință, filozofie și psihologie. Atunci de bună samă, că reviste ca »Rev. idealistă« vor avea și la noi aceeaș trecere, pe care o au azi bunăoară »Sămănătorul«, »Luceafărul«, »Viața literară« etc.

»RAMURI«

Revistă lunară. Apare în Craiova, sub direcția unui comitet. E bine îngrijită. În numărul 5 cetim poezii de Elena Farago — Fatma, de Vulovici, Maria Nicolau, Ștefan Braborescu, I. C. Topescu. Dintre aceste poezii se ridică mai ales poezia D-lui Vulovici, dedicată poetului craiovean

Traian Demetrescu. Intreagă poezia impune prin căldura sentimentului, prin sinceritatea ei și dragălașia versului:

La crucea ta cum stai, Traiane,
Imi pari ca și un vis sărmane!
E pace sfântă 'n cimitir
Doar clopotele plîng și mor
În depărtări... și mă 'nfior
Privind la crucile în șir.

Sunt și rele dinții ale poeziei, care întreagă parcă-i o lacrimă ferbinte, ce picură din ochiul prietinelui Vulovici pe mormîntul lui Demetrescu.

Proză scriu D-nii Dinu Vultur, D. Tomescu, Const. S. Făgețel și alții. Relevez schița D-lui Tomescu: »Pe Negoitul«, care se distinge mai ales prin energia stilului, în care e scrisă și prin frumusețea tablourilor, pe cari le înfățișează..

Abonamentul pe an costă numai 3 lei.

»VIAȚA ROMÂNEASCĂ«

Nr. 2. e tot așa de bun ca și nrul 1. Această revistă prin conținutul ei bogat și impunător e într'adevăr întruparea întregii activități literare din capitala Moldovei. Prin bucățile sale de literatură (proză și poezie), prin studiile sale serioase și prin aprecierile sale în chestii culturale se ridică la cea mai înaltă treaptă a revistelor noastre, iar în privința extenziunii sale e cea dinții. Apare în Iași. Nici nu se putea un loc mai potrivit. În Iașul copleșit de streini și exploatat economiceste de jidani, o revistă ca asta poate aduce multe și mari foloase nu numai culturii românești, ca atare, ci poate emancipa cu timpul întreaga viață românească de sub influința streinilor.

În numărul de față cetim poezii de D-nii Al. Vlăhuță. (Sonet); A Stavri (Căprioara) și Gh. din Moldova, apoi nuvele de M. Sadoveanu (Cel întâi); de Al. Brătescu-Voinești (În lumea dreptății), Radu Nour (În drum...) — Studii de D-nii Neculai Lupu (Alimentația țăranului); G. Pascu (Încercări critice asupra poporului român (Doina); G. Ibrăileanu (Dela M. Cogălniceanu la D-l Maiorescu); Aurel C. Popovici, cunoscutul politician (Românii și criza maghiarizmului.) — G. I. Cronică literară (»Morala« în artă; T. B. și Dr. P.

Bogdan: Cronică științifică (Biologie și chimie); Dr. M. Manicată: Cronică medicală; St. Cronica internă («Reforma morală» și reforma electorală); C. S.: Cronică externă («Statele unite ale mării Austriei»). — Recenzii. — Revista revistelor. — Mișcarea intelectuală în străinătate.

Abonamentul pe an costă 15 cor.

»REVISTA BISTRITEL«

Se nizește, să aducă în armonie conținutul cu titlul și nu fără reușită. Sunt de interes general mai ales articolele ei referitoare la chestia gimnaziului din Năsăud, pe care binevoitorii noștri dușmani, cari se joacă astăzi cu forța ajunsă pe minile lor din întâmplare, vreau să-l răpească. Poate că l'or răpi, cum au răpit și gimnaziul din Beiuș, dar de înghițit nu vor înghiți decit zidurile ca Cronos peatra, nu însă și viața românească a acestui gimnaz. Aceasta va scăpa de primejdie așa cum a scăpat și Joe de stomacul lui Cronos.

Apare sub direcția unui comitet. Abonamentul pe an costă 8 coroane.

»MIHAIL EMINESCU«

Apare de două ori pe lună în Botoșani. Se prezintă bine și rău după cum sunt și colaboratorii. Un articol al D-lui M. A. Rennert »Semne bune« spune multe lucruri bune și adevărate. Poeziile publicate nu prea au valoare.

»JUNIMEA LITERARĂ«

Dacă luăm în conziderare puterile fragede, cari susțin această revistă, nu putem zice de ea, că ar fi slabă. Natural, că calitatea nu depinde totdeauna dela cantitate, ci de multeori e tocmai contrarul. Junimea literară însă congruează cu afirmațiunea primă. Scriitorii tineri: literatură și știință tinăra, fragedă. În numărul 4 cetim »o prefață« bună a D-lui Horia Petra Petrescu, apoi două studii de valoare: »Ideia latinității în istoria română« de Iancu I. Nistor; și »Mișcarea poporală în Bucovina« de Gheorge Tofan, autorul introducerii dela cartea lui M. Teliman. — Versurile ar fi bine să fie mai serios cenzurate, căci bunăoară versuri ca acestea:

»Uitat de vremuri, bătrîn moşneag, un patriarh între copaci
 lşi sue creştetul în cer şi greu de griji şi greu de craci

 Te fac să zimbeşti.

Képe a magyarországi választókerületeknek az általános választói jog alapján a nemzet tájékoztatására.

După o muncă de două luni îngrijatul patriot Szombafalvi Albert a dat naştere acestui strălucit făt logofăt, care are menirea, să lumineze »naţiunea« asupra schimbărilor, ce le-ar face în ţară votul universal, apreciat din punctul de vedere al chestiunii naţionalităţilor.

N'o spune pe faţă, dar din introducerea ce o face se vede clar şi lămurit, că-l doare pe bietul Szombafalvi, că guvernul a luat în programul său votul universal, pentrucă zice dinsul, ori ar fi votul legat de condiţiunea scrisului şi a cetitului, ori nu, Valahii şi Tăuţii dacă nu acum, dar peste 20—30 de ani nu vor mai avea analfabeţi şi atunci cu droaia lor de deputaţi vor înmorminta pe veci »Maghiaria«. Cuprinde date statistice amănunţite din cari reiese, că pe baza sufragiului universal aşa cum îl cerem noi Romanii şi socialiştii, Maghiarii ar avea 212 cercuri cu majoritate maghiară, iar nemaghiarii 201. Diferinţa ar fi 11 cercuri. Noi Românii am avea 83 de cercuri cu majoritate românească, Germanii 39, Slavii 78, Italienii 1.

Pe lângă proiectul lui Kristóffy însă adecă pe lângă cen-
 zul cetitului şi scrisului maghiarii ar avea 292 cercuri cu majoritate maghiară, iar nemaghiarii 121. Din acestea Români ar avea 15 cercuri, Germanii 60, Slavii 45 şi Italienii 1. Numărul alegătorilor din singuraticele cercuri variază între 18 şi 25 de mii. De încheiere autorul face apel la părinţii patriei, că înainte de a se pronunţa pentru unul din aceste 2 proiecte, avînd în vedere interesele »gintei« maghiare, să mai recetească odată aceasta broşură.

»VERSURI«

de Elena Farago (Fatma.) Iată, că avîntul ce şi l'a luat literatura noastră ne aduce printre vestitorii cei mulţi ai trezirii noastre şi o vestitoare blindă la grai, cu minte la vorbă, caldă la inimă, curată la gînd. Neamul întreg îi ese

În cale și drumul pe care calcă e presărat cu flori, iar fruntea ei e încununată cu lauri. Cu glas domol grăește:

Caer blind respiră-te
 Fir duios Înșiră-te
 Caer tainic spune-le
 Nu uita nici unele
 Iar tu dor sporești-le
 Să-mi urziți poveștile...

Glas blind, glas de doină, simțămînt sincer, tainic, dar totdeauna înțeles, suflet duios de femeie, avînt și... talent.

Și nu-i știinta șoaptă a gîndului, — ci cînd
 Stăpîn se naltă dorul tăcerilor din minte
 E — un cîntec, ce nu-și are nici nume, nici cuvinte,
 Nu-i rugă și nici jale și-i totuș trist și blind.

Și nu mă 'ncerc vreo vorbă, să-i potrivesc, mă tem —
 Că l'aș preface 'n gînduri și gîndurile dor,
 Că-s răsvrătiri nebune adesea 'n graiul lor,
 Pe cînd supusă — sorții așa-s — și doar te chem...

Nemulțămirea cu soarta dăpănă cîntece jalnice, amintiri ale trecutului, fice blinde ale vecinului dor... iar pe urma acestor cîntece vine gîndul, care întunecă sufletul și dacă n'ar fi rezignațiunea, dacă acest suflet nu s'ar supune sorții, ar pieri... Așa nu-i pesimizm, e o împăcare tacită cu firea reală a lucrurilor, e o cedare față de forța imperativă, care conduce și stăpînește pe om.

.....te-apasă greul minții
 Și liniștea din tine te 'nghiață și te doare,
 Căci nici un gînd din haos de gînduri nu răsare
 Să-ți fulgere o spaimă, un dor, o duioșie,
 O clipă de nădejde în ziua, ce-o să vie;

Gîndul și iar gîndul. Gîndul e nădejdea și durerea; gîndul e solul, care aduce vești bune din vremile fericite ale trecutului; gîndul e tiranul, care-ți nimicește liniștea și-ți naște furtună în suflet.

Grămada de pământ

Cînd vor bătători-o pe proaspătul mormînt
 Și veți pleca în zbugium de plîns nemîngăiat,
 Prietini dragi, — în groapă un leș veți fi lăsat, —
 Pe nime nu, căci eu
 Plecînd cu voi de-acolo — prin voi fi mereu...!

Iată cea mai îndreptățită convingere a unui suflet mare: *nemurirea*. În poezia asta auzim nu numai glasul poetei noastre, ci glasul tuturor aceloră, căroră conștiința faptelor, ideilor și simțămîntelor lor le sălășluește în suflet gîndul nemuririi. Glasul acestei poezii e glasul domol alui Eminescu.. e versul plin de convingere din »monumentum aere pe-rennium« alui Horațiu, e glasul lui Schiller, Goethe, etc.

E destul, cît am citat. Cine vrea să priceapă *psichologia* profundă a acestor poezii și să simtă duișia și căldura lor, cetească-le. Ele sunt creațiunea celei mai mari poete române, care cu mîndrie se poate așeza lîngă Eminescu, Coșbuc, Vlăhuță, Goga și alții asemenea acestora.

Prețul cărții 1 cor. 50 b.

»ALEGEREA DE DEPUTAT DELA NĂSĂUD«

E o broșurică, în care se vorbește detaliat despre alegerea dela Năsăud: preparativele, decursul și rezultatul alegerii. Ni-se comunică apoi numele aceloră, cari au votat pentru candidatul național Dr. Victor Onișor și al aceloră, cari au votat cu Ciocan, care candidase în numele guvernului »cu programul Ion Ciocan și nimic mai mult«.

V. N.

Un tip de nobil din Maramurăș*).

Onoarea trebuie dată cui se cuvine. Țăranul ardelean adesea trece peste limitele acestei maxime, el pe toată lumea o cinstește, dă onoare celui mare, celui mic, celui bun și celui rău. Asta e credința lui că cine dă cuiva omenie, lui și-o dă. Înaintea lui slujbașii stăpînirii sunt »Măria Ta« începînd dela comitele suprem pînă la executorul de dare.

Hiperzelul de omenetă il duce la multe, il face să tacă adesea și atunci cînd e scurtat în drepturile sale. Străinii necunoscîndu-i firea, il consideră de apatic, de slugă plecată, potrivit de a fi pururea sub stăpînirea altora.

Românul marmațian, — înțeleg poporul de rînd — e tot așa de omenet ca și Ardeleanul, însă se deosebește de acesta că el onoarea care o dă, o pretinde și el dela alții, așteaptă să fie și el tot astfel respectat. Conștiința de nobil il face, să aibă o ținută mai deamănă, e mai stăpîn peste convingerea sa, nu cedează așa ușor. E păcat însă, că n'are conducători, căci cari iar avea, cu foarte puține excepțiuni, fiind influințați de mediul între care se mișcă, — nu-l sprijinesc, ci din contră il ignorează.

Un tip caracteristic de nobil marmațian era George Grad alui Alexă din Săcel, nobil de baștină, sau cum se numea pe sine »nemniș cu donație«. Nu suferea să-i zici »bade, din contră ii cădea bine să-l agrăești »mă frate«, era democrat ca toți marmațienii, cu toate acestea era ceva înrînsul care il făcea a fi mai pe sus de bade. Avea o ținută mîndră, statură naltă, o fizionomie cu trăsături de o frumusețe clasică, ochi mari vioi, sprîncene dese, nas puțin vulturii, față lungăreată, umbrită de un păr negru și undulat lăsat în șuvițe șerpuitoare și deși era trecut de 60 de ani, părul lui își păstra lustrul tinereții. Pretinilor, cari adesea li ziceau în glumă »mă nepeptinatule« le replica »măi estai cap de

*) Dăm loc acestei schițe, care are deosebitul merit, că descrie aproape fidel viața unui harnic țaran din Marmația și dă țaranului nostru ardelean fost iobagiu o bună pildă de procedură față cu micii, dar mulții nostri satrapi.

nemniș nu al vostru». Cît în glumă cît avea se vedea, că e coștîu de demnitatea lui de om liber, dar această demnitate o recunoștea și respecta și în semenii lui.

Cu mai marii lui da mina și după obiceiul marmășian îi saluta cu »bună ziua« sau cu »zile bune«, »adunare bună«, dar nu cu salutul Ardeleanului »trăiască Măria sa cu sănătate«.

„Toți suntem asemenea“ — zicea — „și el i ca și mine, numai cu învățătura i ceva mai mult“. Acest principiu îl avea în vedere în toate împrejurările, încît cînd observa ceva ce i-se părea, că e nedreptate, nu l'ai fi putut stăpîni, să tacă pentru o lume, de aceea adese ori avea bucluc cu cu cei mai mari începînd dela primar în sus cu toți domnarii. Le arăta greșelele fără cruțare și deși nu grăia într'un stil de salon, cuvintele lui mai mult ustura, decît vătămă. Cu vorba lui francă, izbitoare, dar bazată pe adevăr, ieșea din cîte o încurcătură din care un altul modest și precaut nici cînd n'ar fi putut eși.

Precum pretutindenea astfel și în Maramurăș legea o ține cine o ține. O ține poporul de rînd. — Pedanteria aici e în floare s. p. aici nimenui nu-i iertat să-și petreacă cu lăutarii nici măcar o oară fără concesiune dela primar.

La ziua onomastică odată pretorele chefuit mergea pe stradă cu lăutari după el. Îl văzu din întîmplare și George, dar n'a zis nimic.

Cam la anul după acela făcu și George așisderea, cînd i trăgea lăutarii mai dihai, iacă pozna. Doi jendarmi se ivesc, par că răsar din pămînt.

— Moi are la tine îngeduințe?

— Nu.

— Cum chiame pe tine?

— Grad George alui Alexă.

Peste puțină vreme iată că-i sosește citație dela pretură în urma căreia se prezentează la cîiasul numit în cancelaria pretorială în Dragomirești.

— Ce-i asta Gheorghe, de ce ți-ai făcut val cu voia?

— O fost ziua mea domnule pretore.

— Pe cine ai văzut tu, să meargă beat alungul uliței cu ceterași după el?!

— Spune-ți-oi?

— Spune!

— Tocmai pe dumata!

— Ci-i-n-d?

— Știi atunci cind trăgeai pușca după tine și te leginau de șuman ce erai, iar ceterașii trăjeau din ceteri de resuna satul; — dar pentru aceea cunosc, că și eu am greșit și sum vrednic să mă iei la protocol, însă mai nainte fă bine și te iea pe tine și cită pedeapsă vei suferi dumata, atita mi-se cuvine, să sufer și eu.

Pretorele cu o privire cruntă îl fixează, negrește de minie, apoi izbit de acest document zdrobitor, usturat în suflet, zăpăcit și paralizat în cursul gândirii nu-i vin alte cuvinte pe buze decît: »Uriștenedet! meri acasă!« Gheorghe s'a dus acasă și s'a sffrșit toate. În una din serile de iarnă dela începutul anului 1902 avînd daraveri în satul vecin Săliște, se abătuse și pela circiumă, nu mult zăbovi și mai întrară doi cărauși drumeți, a căror cai prinși la sanie erau înaintea circiumei. Din întimplare în lăuntru mai erau și doi păzitori de drum. Aceștia îi luară la întrebări pentruce calcă legea, pentruce stau cu săniile înaintea cîrcimei. — Din vorbe ajung la sfadă, la scîrbă, apoi la păruială. »Măi!« — agrăiește Gheorghe — țineți-vă de lege, de o călcat legea, legea săi pedepsască, dar nu voi!»

Bătaia asta nu a rămas înratita. Drumeții bătuți iau acuzat la judecătorie pe păzitorii de drum. La prima pertractare sau în limbajul marmațian vorbind la prima comparație nu s'a prezentat unul dintre cei acuzați, fiindcă era la deprindere de arme, la a doua nu s'a prezentat celalalt.

— Domnule jurat grăiește Gheorghe, care figura ca martor, — fă bine și trimite jendari după ei, că eu ca om muncitor n'am vreme, să tot îmblu de-a nimica.

— Poți merge, nu ești tu fiscaș.

— Bine, bine domnule numa să nu fie scîrbă dintrasta.

Vine și a treia comparație, iară nu's toți de față, iară nui ispravă, urmează a patra comparație.

— Domnule jurat, cine mi-a plăti mie aceste patru drumuri? întrebă Gheorghe pe judele de instrucție.

— Pirește-te cu țara — îi răspunde judele.

— Domnule am fost sorocit ca martor de patru ori, totdeauna am venit, nu ți-am călcat porunca; — la a doilea soroc te-am rugat, să lucrî după lege să trimiți jendari după ei și n'ai trimis.

— Ei s'apoi? — îl intrerupe judele.

Gheorghe își ia o pozițiune oablă, impunătoare, îl fixează pe jude și cu vocea lui groasă îl agrăiește:

— Domnule jurat spune-mi ce te-oi întreba eu?

— Ce?

— Spune-mi drept de ce nu te ții de lege?

Judele nervos, jignit în ambiție, sare ca mușcat de șerpe, se repede spre Gheorghe, dar la distanță de 3 pași par că se îngrozește de acest urs de valah, — se oprește locului și îl înjură de mamă. Cu sînge rece caracteristic unui erou și cu un zîmbet ironic — zice Gheorghe:

— Tocma ți-se șede ca judecătoriu să mă înjuri de mamă pe mine om bătrîn, care n'am fost porcar la tatăto nici ți-am lins blidele!

Judele deschide ușa și-i arată temnița. — I-a acolo te-oi băga.

— Bagă-mă domnule de am călcat legea.

— Taci, că ți-oi mai trimite un soroc, trebuie să vii și la acela.

De mi trimite de nu mi trimite eu mai mult nu viu.

— Ți-oi trimite și ți-oi arăta. că-i veni.

— Domnule de mi trimite soroc l'oi asvirli.

Zicînd acestea eși pe ușe.

— Alomarș! moi ursule.

— Lasă numa, c'aști naltul ministeriu de asta, că la urși ești judecător ori la oameni.

Judele auzind pomenind de ministru s'a așezat cu cotele pe fereastă cu scop, ca să prindă ceva cuvînt vătămătoriu din gura lui Gheorghe față de ministru și astfel se poată avea motiv legal de al înhăța, văzînd însă că nici asta nu-i reușește, îi sbiară: »Nu lărmăli mă, că nu pot lucra de gura ta«.

— Dacă ai de lucru, lucră la masă, nu șede cu cotele pe fereastă a te ciondrăni cu oamenii de pe drum.

Toți cei adunați la judecătorie isbucniră în hohote de ris la cuvintele acestea.

Judele însuș zîmbi și într'un ton domol îl agrăiește:

— Mă Gheorghe de nu ți-or plăti drumul până în 14 zile, vină la mine că eu ți-l'oi piāti; până atunci fi pe pace.

Pe pace a și fost, că încurcînd după aceea a căzut într'un morb din care nu s'a mai sculat. Grea ia fost boala, dar din gura lui nimeni n'a auzit gemete, nici n'a suferit pe ai săi, să plîngă la patul lui de moarte sau să-l căiască.

În întreaga-i viață întru cît ca om simplu fără cultură, ca analfabet și-a putut forma idee despre dreptul omului, s'a luptat pentru drept cu ori și cine, iar cînd era vorba de a spune dreptatea, nu l'ai fi putut face să o retacă pentru lumea asta.

Cînd acest om ar fi avut o educațiune modernă, știință și cunoștințe vaste și apoi cînd soarta l'ar fi pus în fruntea unei biserici, oare suferit-ar fi fost ingerința unui ministru în afacerile bisericești și școlare?...

Cînd în 1893 după neadmiterea în audiență a deputațiunei ardeleni din partea împăratului rege, — oare ar fi trimis telegramă de omagială supunere preabunului și preainduratului nostru împărat și rege Francisc Iosif I-lea. Poate! Eu unul așa cred că nu.

G. Crăciunaș.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rău, ori nenorocit?

(Portret).

Raze galbene de lună, stele sclipitoare și dulci adieri de prietinos zefir fost-au martori dragostei lor de odinioară...

Proptit în coate își ține gînditor capul, tulburat de spirtul spumelor învîlmășite a berei, căci acum nici nu mai știe a cîta halbă o privește crunt, dar par' că înduioșat...

El, Ion Cimpoieriu, student în litere, sedus de caprițiile naive ale unei flusturate... El, care adese rîdea de tînguirile unor blazați, amăgiți de adoratele lor, pe care prea mult le-au zeificat, desnădăjduit se vede răpit de aceleași valuri...

»Fraților!... să vie bere!... durerea să-mi înec... amarul să-mi omoare... Bere, fraților!...»

Și poruncitor își îndemna cei doi tovarăși să bea și să cînte.

„Știți fraților!... Ei, dar ce știți voi!... Nul!... Nu știți — dar nici nu vreți să știți!...

„Era toamna și — era seară, o seară senină, luminată de mii și mii de stele cu focul lor de ghiață... Atunci — așa era atunci — în acea seară răpitoare, o petrecui pentru cea din urmă oară... o petrecui la gară pentru totdeauna... pentruca mai mult să n'o mai petrec...

„Și o iubiam, măi, o iubiam din tot sufletul, din toată inima... O iubiam — da o iubiam cu toată iubirea mea... O iubiam — la nebunie!...

„Numa ce mă pomenesc într'o zi c'o scrisoare... Știți dela cine, mă?... Era tocmai dela ea. Și — credeți voi, că mă 'ndrăgostia?... Vă înșelați, fraților!... Vă înșelați prost, dacă puteți crede așa ceva... Imi scria... mai știu și io ce-mi scria? Imi scria... măi fraților!... că sexului frumos (?) — auziți povestel!... că sexului frumos li displac filozofările seci și flămînde... Dar atita vorbă zădarnică?... filozofările mele! Mai auzitați, voi, așa ceva, mă?!... Și încă din gurița dragă a dragei mele, mă-ă-ăi!

„Ei, ei... stați, fraților, cu judecata — nu vă pripiti! I-am scris să se explice și ea... ea mi-a răspuns... Dar vorbesc de răspuns?! E numai un an de atunci... un an măi... și... de atunci tot aștept răspuns... aștept, aștept și iar aștept... dar cu toate astea aștept mereu!...

„Dar tu, mă-ă-ă-ă!... Ce crezi, tu, cînd rîzi așa pe sub mustață?... Crezi... că io vorbesc — pe aiurea?... Crezi tu, cu capul tău, că io vorbesc fleacuri?!... Dar... cum și poți, tu, crede așa ceva?... Cum?!... Vrei să zici, că-i beat Cimpoyeriu și — nu știe ce macină?... Așa să fie!... ffe și pe partea ta de astădată dreptate!... Dar — ști tu, mă!... cu capul tău mă!... de ce am venit io aici mă-ă-ă-ă-ăi?!... Ști — nu ști?... Dar atunci... atunci — să bem, măi, să bem!... să secăm izvorul berei, măi!... Dar... ști, tu, mai întii de toate cine-s io, mă?!... N'ai ideiel... Atunci — tac!... nu cîrcni!... Nu cîrcni mă!... că — te ride berea!... Șit! Io-s omul dracului, mă! Ai înțeles?!... Și — să tră-ia-a-a-asscă!

„Am ciocnit acum cu voi, pentrucă... pentrucă să sune mă-ă-ă-ă-ăi! Și să clocotiască berea! Vi-i-i-i-va-a-at!

„Măi!... Fraților!... Nația română!... Fraților... nația română e o — nație mă-ă-ă-ăil... Ați știut, voi, asta?... Spuneți, măi, scurt: în'am știut! Ei, atunci să știți, măi fraților, că nația română, e — nația lui Traian, mă-ă-ă-ăil... Și că nația română să — tră-ia-a-a-a-a-a-asscă!

»Măi!... Știți, voi, cine să trăiască?... Ha mă?!... Nația română — ziceți, voi, măi?! Psssl! Să trăiască, mă... berea mă... berea, măi, să — trăiască!... Zi, mă!... să trăiască berea!... Ziceți cu toții: be-e-e-e-e-ere-e-e-ea!

»Ufl!... Ufl!... Ș'apoi și asta-i viață?... Ziceți, măi, că... asta-i viață?!... Ba să mai zici! Măi!... asta-i amar!... asta nu-i trail!... Inchi-pu-i-ți-vă, frați-lor!... Inchi-pu-i-ți-vă! io tot țir și ea... ea — nici o țir! Ș'o iubiam, mă!... O iubiam — dar... lăsați-mă!... lăsați-mă, fraților!... Și-mi spu-neți... imi spu-neți, că — mă... iubeș-te?!... Vorbe goale, măi!... Vorbe, mă!... Și-atît! Mai lăsa-ți-o, mă!... Mai lă... mai lăsa-ți-o cu șaga... mă-ă-ă-ăil... Și — să vie bere!... Ziceți — să vie!... Fra-ți-lor!...

»Așa!... Acum — să știți, fra-ți-lor... să știți... că io — mor!... mor!... fra-ți-lor!.. mă — pră-pă-desc, măi!... Dar... ce... ce gin-diți? — voi?! (sughiță) — hîc! — hîc! — Ce gîndiți? Măi, gin-diți — că... mi-e fri-că hîc! — hîc! — mi-e... fri-că de... de — moarte?! — Nul... Nici — nici de cum!... Măi!... — În lo-cul — ăs-ta, măi! — hîc! — mo... mor — hîc! — hîc! — M-o-o-o-or!“ —

...Și mort de beat, se răstogolește sub masă, resturnînd masa peste sine cu bere cu păhare cu tot, iar berea și aici îl sărută pe frunte, și-i povestește c'o tainică șoaptă, durerea, prelingîndu-se de pe fața lui pe podelele birtului.

Aur. Don.

Introducere la istoria culturală a Românilor Bănăţeni.

Poporul român, dnpă aşezarea geografică, e o adevărată enclavă, a gintei latine. Luat roată de neamuri neromanice şi cît se poate izbit la marginea Europei, face graniţă între Apusul febril şi Răsăritul îmbătrînit.

Nu ajunge cu atîta! Tabloul nostru topografic, în raport cu configuraţia altor popoare, mai e şi o stranie excepţie dela regula generală a configuraţiunilor topografice.

Părintele geografiei, grecul Strabon († 24 d. Cr.) a enunţat adevărul cumcă: fluviile, deşerturile, munţii şi văile adună, ori izolează popoarele¹⁾. Azi s'a statornicit teza, că toate însuşirile, cari caracterizează trunchiul unui neam, izvoresc din relaţiunile geografice a solului unde petrece. — »O naţionalitate²⁾ se estinde de obicei în bazenul unui fluviu sau al unei mări, şi că este mărginită de cătră o altă naţionalitate prin un munte, sau măcar prin un colnic. Formulată mai scurt aceasta regulă s'ar putea rosti: o naţionalitate este un bazen, iar o graniţă un munte«. După legea geografică şi etnologică, (= antropogeografia) pleşuvii Carpaţi deci ar avea chiemarea să ne fie zidul despărţitor de neamurile străine! Aceşti uriaşi nemiloşi însă tocmai contrarul lucrează. Creapă »arborele familiei«, tae continuitatea teritorială, mai pănă într'atita, că unele ramuri abia ajung a se »împărtăşi³⁾ de rădăcina şi de grăsimea lui«.

¹⁾ Dr. A. D. Xenopol »Istor. Românilor«. Iaşi 1896, edit. fraţilor Şaraga. I. 14.

²⁾ Budapesti Hirlap (ziar) 1905, Martie 14.

³⁾ Sf. scriptură. Pavel. Rom. XI. 17.

Mai ales în două crengi deosebite, Impart Carpații neamul nostru. Una se întinde spre Apus, (Ungaria), alta mai groasă se ridică spre Răsărit, (România). Deci suntem cu spatele unii către alții, și între spatele noastre sunt Carpații. Orizontul celor spre Apus e strimt, largul se deschide numai pentru cei întorși spre Răsărit.

Trist, — dar adevărat — rol are Carpatul în viața poporului român.

Istoriograful român Xenopol, preconizează faptul, că: »Carpații¹⁾ sunt pricina hotărâtoare a desbinării politice a Românilor«. Tot din vina Carpaților, și respective a pasurilor (treacătoarele) sale, să înjghebară pe o unitate teritorială continuă, a cîmpiei sud-răsăritene, două state române: Muntenia și Moldova.

Alexandri, care știu apoteoza ginta latină, are și cuvinte de ocară pentru Carpați: blăstămul nostru geografic.

...»repezi-voi grabnic din plaiurile-mi nalte
Torente 'necătoare deprinse ca să salte
Din maluri peste maluri, din munte peste munte
Să bată-a tale coaste, s'acopere-a ta frunte,
Să facă într-o clipă, ca să *dispari din lume*»²⁾

Românimea divizată odată geograficește mai e împrăștiată și sub raportul politic, numai puțin, decît la șapte stăpînitori; stăpînitori în mare parte deosebiți cu privire la origine și la religie.

În butul acestei schizme, toți Românii, 12 milioane la număr, sub toate conzideranțele etnice sunt una și unitari. Idiomul li-e același; varianțele ce totuși se dau sunt de o importanță neînsemnată, încît abia cutezăm a le clasa în dialecte. Fenomen a parte și acest cement, ce e fără păreche în limbele ce s'au vorbit până acum în lume.

Nu este irelevant, pentru unitatea graiului nostru, a accentua împrejurarea, că limba română s'a depărtat mai puțin de tulpina latinei vulgare, ca și celelalte surori neolatine.

Mai bine de 200 de ani înainte de aceasta, al doilea analist al neamului român Miron Costin († 1692) amintește, că un istoric italian, anume Cavatin a zis: »De mirat este,

¹⁾ Idem ibidem 16.

²⁾ Vasile Alexandri, „»Balcanul și Carpatul« strofa 2.

că limba Moldovenilor și a Muntenilor mai multe cuvinte are în sine Rîmlănești, decît Italianii, măcar că Italianul tot pe un loc este cu Rîmlenii¹⁾. — Răspunde Miron apoi că: »aceea nu este de mirat, că Italianii tîrziu și-au scornit limba din limba latinească așa de iscusită și de desmerdată, cît că este limba îngerească, îi zic. Că întru unele voroave își aduce aminte preste seamă cu a noastră limbă moldovenească«.

De însemnat este faptul istoric, că în sudul Ungariei de azi²⁾ era spinarea vigurosului trup dacic. Politicienii romanilor, politico și ce erau, nu numai că au conservat aceasta organizare firească și autochtonilor întru cîtva și sfîntă, ci amăsurat trebuințelor lor și a stărilor schimbate, după puțință au și perfecționat-o.

Încă înainte de înfrîngerea definitivă, Bănatul sudul patriei de azi deja și trece sub nemijlocita suzeranitate a Romei³⁾. După cucerirea și provincializarea formală a Daciei, apoi iarăș Bănatul cu continuitatea sa ardeleană capătă ce e mai bun. Negreșit pe tema aceea, că e mai aproape de corpul imperiului; mai avut în aur și mai înaintat și în alte privințe.

Se zice, că Dacia a fost populată cu elemente felurite, dar — afirmative — romanizate, culese din diferite provincii ale vastei împărății romane⁴⁾. Din Italia nu s'a importat⁵⁾; era prea poliglotă pe acea vreme, decît să mai poată înprima pecetea latinistă cu șanse de neștergere asupra unui popor de nou cucerit.

¹⁾ Apend. I. Manliu, Curs elementar de literatură, București 1881, la adaus pag. 60.

²⁾ »Drapelul«, ziar în Lugoj Nr. 20 ex 1905. Sudul Ungariei Bănatul se mai numia: Dacia malorusa. Dr. Popoviciu: Istor. rom. bănăț. pag. 49. Se mai numia: Dacia prima apoi Romania parva (mică). G. Pop Lasló Istorica Daciei antice, Cluj 1855 pag. 6.

³⁾ Király Pál: Dacia. Nagybecskerek 1893. I. 96. A. Tr. Laurian Timișana, 2, 4. Dr. G. Popoviciu istoria Rom. bănățeni. Logoj, 1904. pag. 38, 52.

⁴⁾ Eutropius, la VIII. c. 3. istoric latin, a trăit la 200 ani după Traian. Laurian, Magazin istoric I. 19.

⁵⁾ Király II. 231—232. Xenopol 132, 153, 160. Ion Bumbac istoria limbii române, Cernăuți 1889, I. 24, 25.

Deoarece însă Dacia era acum ultima țară¹⁾, ce avea a se mai afilia corpului deja bine îmbolnăvit și fiindcă Dacia ca provincie²⁾ mărginașă imperiului vechi avea să fie zestrea împăratului și nu a senatului, apoi în vederea, că noua³⁾ agonisală deveni în scurt, în mic aceea, ce în mare era Roma⁴⁾, așa trebuie să admitem, cumcă pe pământul Daciei totuși s'a strecurat și un bun contingent din elita Italiei și a Romei⁵⁾.

Fiirec lucru, că acești frunțași nu s'au infundat prin locuri dosite, ci au tras la față și-au căutat pozițiunile cele mai bune. Negreșit apoi, astfel de posturi zăceau numai în regiunea bănată de azi.

Pe cit de adevăiată este știrea, că Bănatul fû impo-
porat mai întâi și mai bine, tot așa de neîndoios știm la
rîndul nostru și aceea, că la evacuarea comandată de Au-
relian, mai cu greu, mai tîrziu și mai puțin, cari răspund
sunt tocmai locuitorii părților bănatice. Se îndrăgostiră ve-
neticii și băstinașii de a rîndul de aceste *locuri alduite ale*
Californiei lumii vechi și se manțin cu îndărătnicie în
ele și atunci, cînd ceialalți frați ai lor, din restul Daco-
romaniei, apucase binîșor a se obicinui cu purtarea jugului
barbarilor⁶⁾.

¹⁾ Király 231.

²⁾ Xenopol 167, 244. Dela primul »August« (imperator, cezar) Octavian Incoace, 31 a. Cr. s'a introdus legea, că unele provincii se împart împăratului »provincia augusta = colonia ciassica, altele »senatului« spre ocîrmuire. Pop Laslo I. c. 24. »August« înamnă ma-iestos, d-zeiesc, ales de D-zeu. A se mai compara Bumbac I. c. 24. Dr. J. Jung. Die Landschaften des römischen Reiches. Innsbruck, 1881, pag. 379.

³⁾ Popovici 51—54. Lud. Böhm, Geschichte des Temeser Banats. Leipzig, 1861, I. pag. 17.

⁴⁾ De aicea vine, că Dacia era numită: Dacia felix = fericită.

⁵⁾ Xenopol 154, 190. Király II. 231—232 și I. 344. Popovici 51. 52.

⁶⁾ Király I. 344. Xenopol 207, 208, 229—231.

Cu timpul apoi s'au schimbat toate. Prea multe de toate a îndurat aceasta parte a Daciei, decît ca să nu treacă hegemonia neamului în alte părți române mai norocoase cevași. Cu toate acestea Bănatul cu nimica nu e mai pe jos între frați sau între domnii¹⁾ neamului. Mult mai este până la plinirea vremii și cine ar ști cum se mai întoarce roata sorții.

Teatrul tuturor luptelor desperate, ce s'au descărcat între bălaurii Dacilor și acvilele Romanilor, a fost pămîntul Bănatului. Lovirile mai decizive se dedură în aritul Lugojuului și apropierea Grădiștei (Sarmizegetuza).

Traian și Decebal înția oară își măsură forțele la Tapia de lîngă Lugoj în primăvara 102 d. Cr. Deși Dacia fură cumplit bătută, totuși învingerea se cvalifică de »o învingere a lui Pyrrhus«.

La vederea mulțimei răniților se zice, că Traian emoționat cedă vestmintele sale ca să se rumpă și folosască de bandaje. Întru pomenirea celor căzuți apoi, se ridică altar și se aduseră jertfele obicinuite. Se ordonă și aniverzarea lor²⁾

În hotarul Lugojuului în fața Tapiei³⁾ și azi se arată un loc numit »cîmpul Zeului«. Popoviciu socotește, că⁴⁾ numele acestui cîmp s'ar putea deriva dela altarul Traianid.

În decursul luptei Tapiene⁵⁾ s'a escat o groznică furtună⁶⁾ și deoarece Dacia, credeau că Zeul furtunei e inamicul lor, crezură acum că și Ceriul prinde parte Romanilor.

Altcum Tapia⁷⁾ era loc deși sfînt, dar fatal pentru Dacia. Noul procurator al Moesiei Tertius Julianus, sub Domițian,

¹⁾ Michea prof. V. 2. Matei II. 6.

²⁾ Király, I. 91, 92, 176. De G. Șincai Cronica Românilor an. 101, 102. Bumbac 17.

³⁾ Pesty Frigyes Krassó-Ször. Tört. II. 410.

⁴⁾ I. c. 37.

⁵⁾ Tapia e îndepărtată spre nord dela Lugoj 5 klm. în sus pe malul drept al Timișului.

⁶⁾ Xenopol 73—74, 112. Tr. Laurian Elemente de istor. Românilor, Sibiu 1871 pg. 5. 7.

⁷⁾ Milleker Bódog în periodical »Történelmi és Régészeti Ér-

cu 12 ani mai înainte, a bătut aici pentru prima dată pe Daci¹⁾ Pontifcele și profetul lor Vezinas, numai așa a scăpat de prinsoare, că s'a prefăcut mort și în întunecul nopții a tulit-o în lagărul lui Decebal.

Lupta dela Tapia noastră eată cum e zugrăvită de Xenopol: »Dacii se retrăsese din cimpie și căuta pe airea un adăpost și o poziție strategică minunată, apărați fiind în frunte de cursul Timișului, iar cu spatele răzîmați pe munții păduroși ce să întind la nordul acestui rîu și cari munți li feriau de a fi incunjurați etc... Tapia.. »așezată la baza munților și deasupra Timișului, în cît înfățișa foloasele strategice pentru o pozițiune de apărare, pe care le-am semnat mai sus și pe care Dacii o alesese ca punctul unde să aștepte pentru prima oară, ciocnirea armatelor romane«²⁾.

După învățatul francez W. Froehner, cetatea³⁾ și întăriturile dacice dela Tapia se află gravate în columna lui Traian (14—16, 44—51.) Cetatea ar fi fost foarte însemnată. Pare însă că a fost părăsită. A stat în stînga Tapiei pe coastă de deal. Romanii nu au asediat-o, ci s'au încins la luptă deschisă. Tapia e considerată de loc sfînt la Daci.

Regretatul Vichentie Grozescu, protopop gr.-cat. al Lugojului, bun cunoscător al trecutului Românilor Bănățeni, rischează părerea că, Tapia⁴⁾ ar fi în preajma Murășului înspre Seghedin și Macovia.

Cei cari s'au îndeletnicit cu toponimia veche zic, că *Tapae*, ar fi din rădăcina *tap*, ar însemna, a *arde*, *frige*. În limba dacică probabil se lua în înțelesul de: a se *strînge*,

tesitő« din 1898, pg. 6—10 combate pe Roesler, Hunfalvy și Borovszky, cari zic, că Tapia ar fi lângă Turnu Roșu.

Tapia e amintită de Dio Cassius istoric grec și procurator al Panoniei † 229, apoi de Jornandes epp. gotic în Kroton † 551. »De getarum sive gothorum origine et rebus gestis. C. XII. îi zice Tapas și Tapai, Tapae Tape, Király I. 23, 73, 92.

¹⁾ Popovicu 23, Xenopol 104, 112, 232 Dimitrie Cantemir Cronic. București 1901, p. 79, 166, 167. Dr. Szentkláray Jenő, Krassó Vármegye őshajdana. Budapest 1900, pg. 12. Tacitus historia I. 79, Dio Cass. LXVII. 10.

²⁾ Xenopol o. c. 112, 113.

³⁾ Király I. 153, 154, 188—192.

⁴⁾ »Istoria Românilor dela Murășul de jos«. Oradea-mare 1887, I. pg. 20, 21.

aduna, *izola*¹⁾. Mai toate orașele Daciei aveau terminațiunea »dava«. Filologii nu cad de acord întru esplicarea acestei întrebări.

Dintre ai nostri Hajdeu îi caută la »dava« obirșie turanică, cu înțeles de »munte«, »deal«; eară la »teba« îi dă înțelesul de »colină« »movilă«. Combină însă totul cu »dava« macedonică, cu »teba« și »taba« elină, cu »teba« italiană, cu »tep«-ul egiptean și albanezul »tepe«. Oare să fie ceva analogic între »tepe« și Tapia²⁾ din vorbă?

Ce însămnătate a pus Roma pe înfrîngerea Dacilor între altele se vede și de acolo, că pentru contemporanii blazați s'a pus la cale sărbători³⁾ și petrecanii ne mai pomenite; 127 zile au ținut acestea, eară pentru uimirea urmașilor epigoni, se înalță impozanta columnă alui Traian. În acest monument să scobiră reliefuri, cari istorisesc plastic ce plină era lumea de slava unui Traian, *dumnezeesc și dacic*⁴⁾, plămuitorul noului neam dacoromân, de care ne ținem cu mîndrie.

Despre prefacerea Dacilor și Romanilor în Români, lăsăm să urmeze aici frumoasele cuvinte a vechilor nostri cronicari, Miron Costin († 1692) și Dimy Cantemir: († 1723) »Cată-te⁵⁾ dar acum, cititorule, ca într'o oglindă, și te privește de unde ești, lăpădînd dela tine toate cele-lalte bazne cîte unii au însemnat de tine, de neștiință rătăciți, alții de zavistie, care din lume întră neamuri n'au lipsit nici odată, alții din buguite scornituri și deșearte. Iar nu numai numele acesta, precum ai înțales, că este tot unul la toate țerile și al tău și al Italiei, — precum vei înțelege mai

1) Király 224—228. W. Tomaschek Les restes dela langue Dace, 18. Hajdeu istor. critic. II. 62 următ.

2) Privitor la cuvîntul: »dac«, acela s'ar deriva din perzicul »dagh« = munte. Florentin I. c. pg. 7 nota 3.

3) Dr. Holzwarth T. I. Világtörténelem, Temesvárrott 1889, II. 124. Xenopol 130—131. Popoviciu 42. Dis Cass. 15,68, 104 Dem. Cantemir 105. Király I. 103,104. Bumbac 23. R. Roesler Romänische Studien 41—44 Ammianus Marcellinus († 380) An. Acad. București 1900 XXII. 3.

4) Xenopol 117. Bumbac 19. Király I. 104, 133, 138.

5) La Manliu I. c. 59. Popoviciu 43. Petru Maior istor. romänilor Budapesta, 10—17.

bine la capul deosebit de neamurile acestor țeri, că și Grecii și Turcii ne zic Vlah, — ci și dintr'altele te vei cunoaște: obiceiurile, firea și graiul, pînă astăzi, că ești drept Voloh, adecă Italian și Rîmlean».

»Și Traian marele împărat este săditoriul și resăditoriul nostru. Romanii sunt buciunii viei Daciei noastre și noi vlăstarele lor. De atunci pînă acum pentr'atitea clătiri și mutări de vremi, nestirpiți și nedesrădăcinați, înverzind și dreapta și adevărata roadă de slavă și cinste și vitejie românească».

Pe Papa Grigorie cel mare († 604) această columnă, intr'atita l'a pătruns, încit zilnic ridica ferbinți rugăciuni la cer pentru odihna sufletului aceluia, a căruia rămășițe pămîntești le închidea la baza sa. Pomenirea acestei întreprineri s'ar fi eternizat în ritualul orientalilor, cu imprecatoriile: »Iartă-l!) Doamne, cum ai iertat lui Traian, prin mijlocirea lui Grigorie«. Mai mult, biserica evului de mijloc, desleagă pe marele Cesar de toate imperfecțiunile umane și îl numără cu dreptii săi²⁾; drept ce poetul Dante, cînd înscenează »Divina Comedia« se îmbibează de vederile veacuri său și nu dubitează a căuta tronul sufletesc a lui Traian în înălțimele ceriului al șeptelea³⁾, pe cînd alt italian din timpul actual, archeologul de renume mare⁴⁾ Boni se îndestulește a stabili barem cabina din pedestalul columnei. care cuprinsese odinioară scumpa cenușă a providențialului August.

Acum vre-o 14 ani făcînd Românii un pelerinaj la Roma, unii au fost atît de atenți de au dus cu sine ramurile de brad și stejar și o mină de țărîină din regiunile Grădiștei — cîndva Ulpia Traiană, numită după numele împăratului — și le-au depus la picioarele columnei.

Pe columnă sunt aproape 3000 de figuri. Nălțimea ei e de 43 m. Înăuntru 184 trepte conduc la vîrf, încunjurat cu stachete de oțel. De asupra a stat statua ma-

1) Király I. 135. Legenda e cuprinsă în »Vita S. Gregorii», c. 17. Escrisă de Paulus diaconus (Warnefridus) în sec. VIII.

2) Holzwarth I. c. 129.

3) Purgatorio X. 73. Paradiso XX. 13.

4) Budapesti Hirlap, 1906, Martie 31. pag. 9, 2. — Bumbac 24. Popoviciu 42.

relii împărat, în mărime de 22 picioare, făcută din bronz aurit. Dinții de fer ai timpului n'au cruțat nici aceasta monumentală figură și stricând-o la 1758 Papa Sixt V. în loc să o reintregeze face acel păcat arhitecturii și impietate națională contrară tradiției sf. Scaun apostolesc, că pune statua sf. Petru¹⁾ în loc.

În partea stîngă a columnei la bază a fost așezată urna de aur, cuprinzătoare de cenușa lui Traian. Hienele barbare au desgroptat urna și cenușa celui mai neînvins împărat au pus-o s'o bată vîntul. Sacrilegiul a fost făcut înainte de începutul veacului al VI-lea.

Mai dorim să fixăm aici și aceea, că pe lângă alte nemărate daruri, cu cari împodobise natura pe Traian, el era și de o bunătate proverbială așa, că senatul cînd cu ocaziunile felicitărilor împărătești se obicnuise a uza de formula²⁾: »să fi mai fericit decît August și mai bun decît Traian«. Avea³⁾ și o memorie mare, că cunoaștea personal aproape pe toți oștenii vechi.

În istorie războiul cu Dacii se aseamănează celui Punic⁴⁾. Decebal era un al doilea Hannibal pentru Romani. Precum atunci Carthaginea, așa acum Dacia avea să fie desființată. Nu se poate pune la îndoială, că așa numite lupte de guerilă se mai ivesc din vreme în vreme, aceste însă nu mai schimbă nimic soarta, care se pecetulește definitiv prin a doua expedițiune Traiană. Și măcar că un militar Cesar cu scoaterea garnizoanelor duce și o bună parte de coloniști, grosul locuitorilor rămîne deapurarea credincios locului, loc pe care cu timpul umplîndu-l, să caute noue și noue locuri, spre a le umplea iarăș.

Bănatului cu continuitatea sa naturală, țara Hațegului și Oltenia i-a fost dată ursita, că prefăcînd să facă. Legionile și colonii se oltuiră în »stejarii Carpatului« și din nobilitarea și încrucșarea aceasta norocoasă resări un nou »pom al vieții«, fără verme la rădăcină și pe care înzădar te-ai încerca a-i retez brațele de polip, căci acelea cu atît

¹⁾ Király I. 136—138. Dio Cass. 68, 16. Eutropiu VIII. 5. »Controla« ziar Timișoara, 1906. Nr. 23. »Magyar Állam« ziar 1906 Nrul 66.

²⁾ M. C. Florentin »Noțiuni din istor. românilor«. București 1884, pag. 15, nota.

³⁾ Király I. 77, 78.

⁴⁾ Xenopol 130—131. Popoviciu 44. Bumbac 44.

mai bine înverzesc și se lățesc, ca să-și arunce sămînța cît mai îndepărtat.

Fără să ne fie frică de aceea, cumcă ne va înfiera cineva cu stigma șovinizmului provincial, zicem, că azi e dogmă istorică, cumcă Bănatul a fost cuibul cald, unde își așezară falnicii vulturi romani oile sale alese. Puii scoși foarte cu greu scapă de penele rele, căci cuiburile tot mereu ls luate la țintă de cetele copiilor barbari. Abia după veacuri pot zbura puii la larg.

În restul Daciei poporul nou abia ajunge anii copilăriei și apune. În Bănăt însă s'a desvoltat bărbat întreg și desvoltat și înmulțit, nu întrzie a umplea golurile lăsate de frații mai slabi. O mai mare arsură a pecetei romane poartă Bănătanul și în particularitatea graiului său. La ei s'a conservat mai cu scumpătate rustica latină. Formele gramaticali, ce des întimpinăm în scrierile prime ale limbei române, și cari forme azi, la alți Români nu mai obvin, ici, colea să mai folosesc de cătră conservativii Bănățeni. Materialul lexic e mai bogat în cuvintele arhaice. Mai de înportanță este însă acel fapt, că limba Bănătană e cu mult mai apropiată de dialectele macedo și istro-române, decît limba celorlalți români ¹⁾.

Dacă regiunile acestea, pe timpul Dacilor, apoi al legiunilor romane, puteau fi privite de un adevărat Eldorado, cu atît mai mult au avut a goli cupa amarului, până bine de curînd. Cîte hoarde barbare s'au perondat în evul mediu toate i-au călcat sanctuarul familiar și i-au risipit avutul. Nu a fost cu nimica mai favorabilă, nici situația celor din timpurile mai recente ²⁾. Acest pămînt fu martorul clasic la acelea crunte loviri, cari aveau să hotărască, că în mijlocul Europei, semiluna are să mai întunece, ori, că crucea să strălucească? De nu suridea aicea norocul armelor creștine, Dumnezeu știe, că azi ce față ar avea Europa centrală, poate pe veacuri înainte ar fi ingenunchiată la poalele Izlamului, și juruința sultanului Mahomet II, s'ar fi realizat: de a zobi călăria la ieslele altarului S. Petru în Roma ³⁾. Pomposul Burg din Viena ar fi un al doilea Se-

¹⁾ Hajdeu României Bănățeni, București 1906 pag. 26.

²⁾ Laurian, Timișan. 2.

³⁾ Papadopol Calimach »Sofia Paleolog și Domnița Olena« anal. acad. rom. 1895. ser. II. tom XVII. p. 1—2 Thurocz IV. 54, 328. Bonfiniu 381, D. Cantemir »ist. imp. otoman« T. I. 134—146 Popoviciu 181.

rail și din turnul Sfintului Stefan, tot așa ar urla a rugăciune muezzinul, ca de pe creștetul S. Sofiei din Constantinopolea.

Odată și bine să-și noteze, toți aceia, cari se indeletnicesc cu istoricul luptelor dintre Turci și creștini, cumcă dacă păgînul s'a năpustit prea tirziu asupra simbului creștinesc din Europa centrală, și că și atunci năvălirile se puteau pune la cale cam rar, apoi că de și erau rari, totuși nu erau și tari, este de a se mulțami în primul rind gînteii latine-dacice postată dealungul țarmurilor drepte a Dunării de jos. Vestea a mers peste țări și mări despre vitejia domniatelor române, așezate de a exploata toate avantajele ce aduce cursul final al celui mai mare fluviu european, înainte de a se vărsa în Marea-Neagră. Mai virtos Stefan cel mare ¹⁾ și Michai Viteazul a întrecut toate așteptările juste ce erau puse de univervalitatea creștinizmului în citta-dellele ortodoxe-latine, dela gurele Dunărene.

Veacuri de arîndul s'au măcinat și străcurat în oceanul infinitului, decînd aceasta plantă nobilă a fost smulsă din Italia cu frumosul scop de a romaniza Resăritul. Grele vremi a străbătut și de toate a îndurat și ai săi toți o au părăsit. Cu drept putea să secundeze la cîntarea lui David prorocul »înstrăinat²⁾ am fost fraților mei și nemernic fiilor maicei mele«. Am subliniat verbul „am fost“, căci slavă ceriului azi nu suntem coada nimenuia. »România și-a eluptat azi gloriosul titlu de Italia Resăriteană«, dupăce în trecut, în anumite epoce³⁾ a fost »Roma ortodoxiei orientale«.

Ce menire a mai rezervat pronia divină poporului nostru în viitoriul apropiat, ori îndepărtat, nu putem ghici. Constatăm însă cu deplină mîndrie, că dacă firul ce i-au

¹⁾ Papa dă lui Stefan epitetul ornant, de »atlet« al cristianismului. Cronica veche națională îl înșiră între sfinți. Nu pentru sfințenia vieții, ci pentru bătăile ce o dat păgînilor. I. Manliu Curs. elem. de literatură, București 1881. pag. 41 la adaus.

²⁾ pag. 68, 9.

³⁾ N. Iorga ist. lit. rom. I. 30, 42, 59, idem ist. lit. relig. 163. An. acad. București, XX. 217. Emilia Cioran călătoriile patriar. Macarie de Ierusalim București, 1889, teză de licență. G. M. Ionescu influența culturai grecești. București, 18, 42, 278. Revista Teologică, Iași an. III. nr. 52. pap. 410, 411.

tors Parcele, ar avea azi să se rupă și acest brav popor ar trebui să se retragă din concertul lumii mari, pe latura frunte „Dreptul Judecător“¹⁾, cu bucurie va împleti nevestejitor coroana recunoștinței, de vreme ce „slugă bună și credincioasă“²⁾ i-a fost și demn la reprezentat³⁾.

Am văzut mai sus, cumcă primogenitura căsătoriei latino-dace este „frățuțul român“ așezat până azi în această gură de rai, ce se mai chiamă și grinariul țării. Conștiința de frate mai mare și în consecvență: drepturile și datorințele încopciate cu aceasta stare sunt încă vii în sufletul Românului bănățan. Bun bucuros însă recunoaște, cumcă »sceptru guvernării gentilice« s'a dat altui trib mai tiner și mai robust și s'a dat nu din vina sa, ci așa s'au desfășurat împrejurările.

Înainte de a lua firul altui tractat, cest prezent așa socotim al încheia mai demn, dacă îl înpodobim cu câteva șire din *prefața* d-lui Hajdeu la studiul său: «Românii Bănățeni din punctul de vedere al conservatismului dialectical și teritorial» cetit în ședința academiei române din București la 2 Februar 1896⁴⁾ și cu cuvintele ultime⁵⁾ din *încheierea* »istoriei Românilor bănățeni» de d-l deputat și protopresbiter Dr. G. Popoviciu:

»Românii bănățeni, urmașii coloniilor traiane au străbătut cu grele lupte și suferințe vijeliile veacurilor trecute, dar au păstrat limbă, lege și datine și stau așezați în massă compactă pe aceleași frumoase și mănoase plaiuri, unde iau lăsat aquilele legiunelor romane. Conștiința lor a fost trează și originea lor o clipă n'a fost ștearsă în sufletul lor. Perioada romană a imprimat aci urme mai marcante, decît alocurea în Dacia veche și acele viează în particularitățile dialecticale ale graiului și în obiceiurile poporului bănățan«.

.....Aici rezumează starea dela deșertarea legiunelor până la izgonirea Turcului apoi încheie: »Treziiți la viață nouă, după veacuri de umilire și suferințe, Românii bănățeni reînviați de sub iataganul turcesc, urmează calea progresului cu hotărîre firmă înainte. Ei sunt un element viguros și

¹⁾ II. Timot. IV. 7.

²⁾ Mat. XXV. 21.

³⁾ V. Alexandri latina ginte.

⁴⁾ Anal. acad. rom. București. II. T. XVIII. 1896.

⁵⁾ pag. 385, 386.

puternic și dându-li-se mijloacele de înaintare, nu vor rămînea în cultură și civilizațiune, îndărătul fraților latini din Orientul Europei. Situația prezentă culturală și materială, în general vorbit, nu-i așează îndărătul Românilor din alte părți. Ce poartă viitorul în sinul său nu putem ști. Să ni-zuim prin muncă și cumpăt la lumină și prin lumină la progres».

»Din toate regiunile locuite astăzi de Români la nord de Dunăre, Bănatul și Oltenia, cu prelungirea lor cea comună în țeara Hațegului, sunt singurele cari reprezintă o continuitate neîntreruptă geografică-istorică a neamului românesc, — un cuib de unde se romaniza treptat țările spre apus, spre criveț și spre resărit, ba indirect și cele de peste Dunăre, culbul mereu descărcîndu-și prisosul, dar rămînînd totdeauna plin».

Și nici nu putea să fi fost un alt cuib, întru cît Bănatul și Oltenia au fost cele dintîi porțiuni, pe cari le cuceriseră în Dacia legionarii Romei și fără menținerea cărora ei nu puteau stăpîni restul provinciei Traiane. Ar fi o curată absurditate de a crede cineva, că colonizarea română a fost mai compactă și mai solidă în Transilvania sau pe aiuri, unde ea era mai depărtată de Italia și tot odată mai apropiată de lumea cea barbară din Orient.

Deși învecinate, totuși Bănatul și Oltenia nu se confundă întru citva, decît numai pe la Orșova și pe la Mehadia, avînd o linie de demarcațiune firească prea bine determinată prin acel creștet al Carpaților, care tocmai între ele se lasă jos și trece Dunărea pentru a se uni de dincolo cu Balcanii. Din aceasta cauză expansiunea elementului românesc din Oltenia, tindea mai cu samă spre Nistru, iară elementul din Bănat spre Panonia.

Migrățiuni dela Olt spre Timiș și viceversa, firește s'au întîmplat nu odată și una din ele bunăoară, în timpii moderni a dat naștere în Bănat unei poporațiuni oltenești, așa numiților Bufani, cari nici pîna astăzi nu s'au confundat cu frătușii sau Bănățenii propriu ziși. Tocmai aceasta însă dovedește, că Oltenia și Bănatul, deși se întăriau din cînd în cînd reciproc prin revărsarea prisosului poporațiunii într-o parte sau în cealaltă, totuși își păstrau fiecare cîte o individualitate deosebită.

Față de ultimul pasaj al eruditului academician adaugăm, cumcă Bufanii și azi sunt tipici »Țărani«, după cum

se numesc ei pe la Oravița. După dăruirea revoluției lui Tudor Vladimirescu († 1821) mai multe familii din părțile Jiului au părăsit la Bănat Comloș, unde azi se numesc „Munteni“.

Sub Ștefan Cantacuzen din cauza birurilor grele, din România au emigrat 13.000 la anul 1716 și așa s'au așezat în apropierea Timișorii. Pe aceștia i-au folosit Turcii la repararea cetății. Urma lor abia se mai poate afla între românimea din preajma Timișorii. În satul Jezvin mai sunt din ei: Novaci, Peptenari, Pistriț, Gheța, Popoviciu etc.

Dr. Ștefan Pop.

In țintirim.

*A mele doruri multe
Și triste fără seamă,
De nou le-aduc la tine
O, mamă, dulce mamă!*

*La groapa ta surpată
Din colț de țintirim,
În tainic miez de noapte
Să vii să ne 'ntîlnim.*

*Pe razele din lună
La mine te coboară,
Că pier în desnădejde,
Pustiul mă omoară.*

*Că inima se zbate,
Și nu-și mai află loc
Și steua mea se stinge
Că-i stea fără noroc.*

*Zădarnic caut rostul
Amarului de ieri, —
Destinul meu se pierde
În chaos de dureri.*

*Diņ ce mă zbat în viață
Mă lupt și mă frământ,
În lume tot mai singur
Tot mai străin mă simt.*

*Instrăinat de prieteni,
De toți cei buni ai mei,
Mă întreb: nebun sunt oare?
Ori dînșii sunt mișei?*

*E rostul meu în lume
Pustiu, mă 'ntreb ades?
Ori lumea e pustie
Și-i fără de 'nțeles?*

BCU Cluj *Însătoșat de setea* Library Cluj

*Eternului repaos,
Din chaos vin la tine
Ca să mă treci în chaos.*

*Și să mă duci cu tine
Depart, mai departe,
Din lumea asta plină
Cu rele și păcate.*

Leon.

Glosse.

(D-lui conte Stefan Tisza). Măria Ta! Te agrăiesc cu titlatura asta obicinuită la poporul român, care în bunătatea și hiperloialitatea sa față de cei »învățați« și mai cu influință decît el, dă titlula asta și unor nădrăgari, cari sunt cu mult mai mici și mai puțin învățați ca și Măria Ta.

Poporul acesta român după vreme a ridicat multe nulități la rangul de »Măria Sa«. Partidul de pie memorie în fruntea căruia ai stat până la ultimul moment a fost bine garnisit cu astfel de »Măria Sa« ridicați la treapta asta prin voturile românești. S'au schimbat însă vremele. Acești fii de jobagi s'au trezit și ei la conștiința de om și de cetățean și le-a venit în minte, că oare nu ar fi mai cuminte să-și dea pe viitor votul pentru un om ieșit din sinul lor, din singele lor, care știe păsurile poporului. Se înțelege bine, că în cele mai multe locuri poporul a fost acela, care a cerut cu insistință candidat național.

Și cînd s'a ivit un astfel de candidat în cercul acela a cărui centru, Ugra, a fost de un rău augur atît pentru Măria Ta, cît și pentru fie iertatul d-tale partid, atunci Măria Ta ai pronunțat într'un elan de șovinism cuvintele, că dacă e lipsă de votul d-tale și ai aderenților d-tale liberali sunteți gata să veniți la urnă și să votați cu toții cu candidatul kossuthist *numai să nu răsbească »dușmanul neamului unguresc«, anume: candidatul poporului, candidatul naționalist.*

Așa dară noi naționalitățile am fi dușmanii Maghiarilor?

Măria Ta ai spus-o.

Și Măria Ta cumpănești bine ce faci și ce zici. — E drept, că o singură dată ai făcut o excepție. Înțeleg cazul cu epistola faimoasă dela Ugra, care a avut un efect covârșitor.

Numai cît arma s'a descărcat din dărăpt și a ucis pe cel ce a descărcat-o.

Vorba asta cu declararea noastră de dușmani deasemeni nu a fost chiar bine cumpănită, căci altcum ai fi aflat, că e mult mai grea, decît ai crezut-o Măria Ta înainte de a o fi scăpat din gură.

Apoi ca un bărbat de stat în retragere, așa dară deoparte de imoralitățile și duritățile luptelor politice, mai trebuie să ai și atîta simț de umanizm, ca să nu amărești cu astfel de vorbe pe cei mai slabi, pe cei mai apăsați.

Căci se poate, că destinația mielului e să servească de hrană și să fie sfășiat de lupi. Dar eu cred, că chiar de ar avea grai aceștia din urmă, s'ar feri să numească de dușmani ai lor pe aceia dintre cei mici, cari nu se dau pacinici cu una cu două, ci cutează chiar să se opună.

Măria Ta vei fi avînd ocazie să studiezi chestia nefericiților Poloni din Posen.

Și luînd în revistă toate măsurile draconice ale Prusiacilor, așa pe neobservate îți vei fi însușind chiar și terminologia ipocrită a acestora.

Polonii nu vreau să se contopească în rassa germană. Colo-niștii germani din Posen iau lumea în cap, iar moșiile lor ajung una după alta în mînile Polonilor bastinași. Germanizarea e aproape de bancrot. Iar presa germană strigă ca din gura șarpelui, că se prăpădește Germania, că o amenință cu peire »pericolul Polon«.

Și se va fi aflat cutare jurnalist de a treia mînă, nu însă un fost ministru, care să le arunce în față bieților Poloni, că *ei sunt dușmanii Germanilor*, pentrucă vezi Doamne nu se lasă a fi îm-bucați și cutropiți.

Oare delă aceștia să fi învățat Măria Ta?

Incolo te asigur nobilule conte, că dacă poporul maghiar n'ar avea în lume alți dușmani mai răi decît pe noi Români, de răul nostru ar putea dormi liniștit, că nici un fir de păr din cap nu i-s'ar strîmba.

Deoarece poporul român în ciuda multor zicări superficiale despre »Ține minte« etc. nu numai că se mînie foarte cu greu și cu anevoie, ci și mînia asta o împrăștie în totdeauna o singură vorbă bună; — mai iute decît se risipesc norii la suflarea vîntului de primăvară.

Ți-o însămnă bine *Măria Ta*, că *poporul nu dușmănește pe nimenia, nu vrea răul nimenui. Însă își este prietin și înșuși și vrea binele său propriu.*

Și dacă interesele acestui popor blind și supus legilor și autorităților de tot soiul așa cer, ca alegătorii români pe viitor să nu mai fie asemenea unor oi bune de tuns și de muls din partea ori cărui care are în mînă puterea de stat, atunci să nu văpsim pe dracul pe părete căutînd și aflînd dușmani în poporul acela, a cărui deviză poate inconștient urmată și în viață e:

Jure suo utitur, et neminem laedet.

(La sfințirea catedralei). Biserica gr.-or. din Ungaria și în special archidieceza Transilvaniei a avut zilele trecute o sărbătoare de însemnătate istorică.

Desvoltarea treptată și sigură a bisericii gr.-or. începînd dela episcopul Moga și până la sfințirea solemnă a catedralei trebuie se pue în uimire pe toți cîți știu că, ce am fost înainte de asta cu 60—70 de ani și unde am ajuns azi.

Ne asemănăm azi cu drumețul, care s'a urcat cu chin cu vai pe un deal de unde are o priveliște și spre drumul tot greu și lung ce are încă de urcat până la ținta finală, dar se poate uita și în dărăt în vale unde vede punctul de unde a plecat și întreg drumul făcut deja.

Puteri nouă pentru viitor, pentru drumul ce mai avem de făcut, trebuie să ne insufle vederea drumului făcut. Să-l vedem nițel. —

Sibiul nu e departe de Reșinar, dar cu atît mai departe e palatul splendid, care servește ca reședință de vară înalt Preasfinției Sale Ioan Meșianu, de căsuța modestă de lemn din Rășinar în care au locuit archiereii de acum 60—70 de ani.

Lung drum este și dela sărăcia să-i zicem lipsa totală de fonduri, de averi și până la averea în bani, moșii și case de cari putem fi mîndri azi și cari sunt roada unei chiverniseli cinstite și conștientioase.

De vor veni străini dornici de-a cunoaște neamul românesc din Ardeal, puterea lui de viață și rîvna lui spre progres și i-se va arăta catedrala din Sibiiu să nu cruțăm osteneala de ai duce și la Reșinar să vadă edificiile noastre de acum 70 de ani. bisericuța de lemn.

Biserica catedrală din Sibiiu e mică și neînsemnată în comparație cu domul din Colonia sau cu biserica Sf. Stefan din Viena, dar în comparație cu bisericuța de lemn din Rășinar conșiderînd și timpul, în viața unui popor foarte scurt de 60—70 de ani, progresul realizat de Românii gr.-or. va trebui să stoarcă admirația străinilor.

Iar pentru noi catedrala din Sibiiu trebuie să fie un capital bogat de însuflețire pentru munca grea ce ne mai așteaptă în viitor pentru drumul lung ce-l avem încă de parcurs spre *cultură, civilizație și libertate*.

*

(Care-i leacul?) Ne este în proaspătă memorie admirabil aranjata grevă a culegătorilor tipografi social-democrați din Pesta

față de ziarele maghiare, cari inzultau zi de zi în termini mojicești pe socialiști.

»Bastard fără patrie«, »gunoi« etc. erau la ordinea zilei în presa asta. Și ca din senin a picat peste ele trăsnetul grevei, care i-a trezit de cap pe infumurații scribleri și i-a silit să recunoască și socialiștilor dreptul de a exista și de a avea și ei o convingere diferită de a lor, cea patriotică.

Și de atunci am urmărit cu atenție presa din Pesta, dar față de socialiști se poartă cu politeță, deși nu cu prietenie.

Iși varsă însă minia asupra noastră a naționalităților, căci știu că noi nu suntem în stare să facem grevă. Să le fie de bine. Dela o astfel de pressă nu ne putem aștepta la altceva.

Am fi așteptat însă cu tot dreptul dela așa numiții părinți ai patriei, dela deputații maghiari, față de cari e barem presupția, că reprezintă cirna intelectuală și culturală a maghiarimii, ca să se poarte mai urban față de mănunchiul de deputați naționaliști.

Epitete ca »ce vă obrăznicii?« »trădători de patrie« vă »vom lovi peste ghiare«, »vă vom învăța noi« etc. sunt la ordinea zilei față de naționaliști.

Tractarea asta »en canaille« nu are păreche în nici un parlament. Se pare însă, că deputații nostri au aflat leac și pentru buba asta.

Pășirea energică și totuși cu sînge rece în discuția asupra indemnității și groaza de o eventuală obstrucție din partea naționalităților îi va fi adus la rezon dacă nu pe gregarii neciopliți, cel puțin pe conducătorii mai cu rutină din partidele dela guvern.

Și în schimbul abzicerii de a lungi discuția asupra indemnității, deputații nostri vor fi făcut bine să pretindă o tractare mai loială și mai tolerantă atît din partea d-lui »președinte-cenzor« cît și a majorității.

Acesta încă e un rezultat, care îi îndreptățește pe ai nostri să privească cu încredere în viitor.

C O P I L A .

(Trad. din ungurește).

Pe șosea dădai cu ochii de bătrînul Berchiș. Nu știu ce căldură îmi cuprinde sufletul, cînd îi citesc scrisoarea sau îi ascult glasul. Vorbele lui mă pătrund ca un sunet de vioară. În versul cuvintelor lui se resfrînge durerea înăbușită a unei vieți, o viață plină de taine nepătrunse. Astfel de oameni, nu știu de ce, te atrag ca un amurg blînd. Dacă își aruncă vreodată asupra mea ochii săi blînzi, albastri, plini de vrajă, aș fi în stare să-l urmez ori și unde.

M'a strîns de mină. Ne plimbarăm încet cite-va minute. Ici-colea cite un sgomot turbura liniștea nopții. Vremea se apropia de ziuă, dar sufletul lui sbura prin întunec.

l'am spus de cafenea.

— Nu, nu — zise bătrînul prieten. — În vreme de asta nu-mi plac cafeenele. Pe stradă e cu mult mai bine. Iată, de vr'o oară tot pribegesc. Și simțesc, că noaptea în sine e viață. Ziua pare că te apasă timpul, dar noaptea, tot omul are impresii de poet.

Am ajuns la locuința lui. Ne-am oprit.

— Vino la mine — îmi zise — că nici nu mai cercetat până acum.

După citeva minute ședeam într'un fotoliu în casa bătrînului Berchiș. O eleganță aproape femească caracteriza odaia lui.

Îmi puse înainte cognac, țigări și se așeză în fața mea. Involuntar, îmi aruncaî privirea pe masa de scris. Cărți, pachețele de hirtie, flori și în mijlocul mesei fotografia unei femei tinere, în ramă veche.

Mă interesa chipul acela. Mă sculai. Mă apropiai de masa de scris, în timp ce bătrînul Berchiș mă urmărea cu privire neliniștită. Mă uitai la fotografie. Era o femeie tină, grațioasă. Față rîzitoare. Ochi vorbăreți. Întrînsa se vedea numai viață, numai tinerețe.

— A cui e fotografia asta? — îl întrebai.

— E fîca mea — răspunse cu gura de jumătate.

— Tu ai fată? — îl întrebai surprîns.

— Dar n'ai știut? Adecă da, eu nu ți-am fost spus nici odată. Trăește în provincie la soru-mea. Rar de tot dă pe la mine. Îmi pune în rînd locuința, mă desfătează citeva zile și sboară iarăși. Chiar acum s'a dus dela mine...

— Dar nu pricep... ai avut soție? Ai fost căsătorit?

Bătrînul Berchiș n'a zis nimic. Fruntea pare că i-s'a înourat. Arătîndu-mi cutia cu țigări, mi-a zis:

— Poftim, servește-te. Ia și cognac!

— Se sculă. Turnă cognac, dar mîna îi tremura, beutura cea de culoare aurie se vărsă.

Privirea mea se opri întrebătoare asupra lui. El încă m'a privit. Dintr'odată îmi veni ceva greu pe suflet. De pe fața lui Berchiș se oglindea o durere neobicinuită.

— Ce ți-i, frate? — îl întrebai și îl prinsei de braț.

Se puse jos și se uita la mine, ca și cînd ar sta la îndoială, că oare să-și deschidă inima înaintea mea. Ochii lui erau muiați de durere, cu toate că zimbea.

— O să-ți spui dară — și începu. — Omul e din fire flecăreț. Până la o vreme tăinuește, suferă, după aceea simte plăcere să spue tot. Eu însă de mult n'am mai spus nimic...

Dupăce stătî puțin, continuă. Glasul lui căpătă un sunet acoperit de vîlul gros al amintirilor, ce se desfășurau după olaltă.

— Par că nu-s în toate apele de cite ori se depărtează fata dela mine. Sunt vre-o cincisprăzece ani de atunci... și totdeauna mă cuprinde impresia acelui moment... Cincisprăzece ani! Un fleac! Pare că ieri s'a întîmplat totul. Fica mea, îngerașul de ea se învîrte în jurul meu, gura nu-i mai tace. Glasul ei: glasul mamei sale, a ei și talia, toate mișcările, cum pășește, cum o cuprind hainele, toate manierele și obiceiurile ei.

— Uite! — zise el arătînd spre fotografie. — Vezi-i zimbetul pe față, gingășia din jurul gurei, fruntea ei senină, tainele ochilor ei, tot, tot e al mamei sale.

Berchiș a tăcut aici. Un zimbet trist își făcea loc pe fața lui.

— Și unde-i ea? Mama ei? — întrebai.

— S'a dus... M'a lăsat... Adecă... Dar nu, nu o judeca. Vezi de aceea n'am vorbit de ea. Alții judecă altcum. Oamenii au o carte de legi sociale foarte barbare, după cari te judecă. Inima însă vorbește în alt glas. Eu i-am iertat. Și atîta-i tot. Aceasta e judecata adevărată.

— Ei, ș'atunci?

Berchiș își netezi de alungul albul său păr, se uită lung în ochii mei, încît simții cum trece o emoțiune prin sufletul meu. El continuă, resignat încet:

— Dacă omul are copii, viața nu mai e a lui, ci a ființii care s'a născut din trupul, din sufletul aceluia. Vezi, așa-i. Pe atunci mie îmi poruncia mititica.

* * *

Cînd am luat-o de nevestă, între noi era diferență mare de etate. Poate aici zace greșala. Dar am putut face liniștit ce-am făcut, căci și ea mă iubea. Eram fericiți la început. Viața îmi era cu soare. Ceva însă mă neliniștea. Am băgat de seamă, — că nu totdeauna îi nimeresc tonul. Din viața copilărească, ea a ajuns de a dreptul la mine în casă. Mă stima, ba încă poate prea mult, mă iubia puțin, dar mă iubia curat și totuși... Uneori ședea lîncedă lîngă mine, în ochii ei însă se aprindea deodată un foc ascuns. Cum îți spun, nu-i puteam găsi coarda sentimentelor. Sufletul nostru se concentrează, se cufundă cu totul în arta noastră. Noi poate nici nu ar trebui să înlănțuim o femeie pe toată viața. Inima tineră a unei femei se zbate după minciuni ocazionale, după visuri aventuroase... La simțăminte blînde, tăcute, ajunge numai peste florile rupte și călcate în picioare ale tinereții. Ea lîngă mine s'a făcut voinică. Doară nici mîna nu i-a atins-o nimenea afară de mine. Și odată a venit ziua, ziua aceea, cînd sufletul ei s'a aprins.

Zi cumplită! Amintirea ei s'a săpat adînc în sufletul meu. N'o mai pot uita.

Minute zdrobitoare! M'am dus adecă acasă, par'că toată casa încremenise. Servitorii mă primiră cu o față stranie. Fica mea micuță, Ilenuța, mă privia serioasă, îngrijată. A putut fi de vre-o șasă ani. O copilă foarte istețată și gînditoare. Inima ei era accesibilă pentru ori ce sentimente.

Pe masa de scris lîngă fotografia ei am găsit o scrisoare. Odaia era încă plină de mirosul ei. »Sunt nebună — scri-sese ea. — Iartă-mă. Știu, că sunt rea și nerecunoscătoare, dar trebuie să mă duc. Ilenuța mea scumpă! Grijește de ea«. — Încă citeva cuvinte, și nimic altceva.

Numai care a trăit momente de acestea, își poate închipui suferința mea. Am izbucnit. Blăstămam. Am vrut să alerg după ea. Mă cuprîndea groaza. Îmi era rîșine de mine însu-mi. Umblam odăile de a lungul și de a latul.

Peste tot locul lucruri de ale ei, vestminte, fotografiile. Toate îmi măriau numai durerea. Înăbușit de durere am căzut într'un colț.

În timpul acela vine fetița la mine. Dar nici nu am observat, cînd a intrat. Îmi ștersei ochii par că involuntar. Copila mă privia mirată, mișcată.

— Tătică, plîngi? — întrebă cu voce timidă.

Se aruncă atunci la mine și își plecă capul pe mine.

Am sărutat-o și o strîngeam convulsiv la sin. Fricoasă, mă privește, și privirile noastre s'au întilnit. În inima ei mică a știut cuprinde durerea mea mare.

Îmi aduc aminte, că inima de odată mi-s'a strîns de durere. Îmi curgeau lacrimile și așa priviam chipul ei, îngeresc, nevinovat! Deodată par că s'a născut un val în sufletul meu. Copila o țineam strînsă cu mîinile și o priviam în ochi. Nici eu nu știu ce ură sălbatică mi-a provocat pe buze vorbele.

— Mama s'a dus! — strigai. — Ne-a lăsat aici pe noi. S'a făcut rea!

— Mama! — îngina copila.

— Nu mai ai mamă. Nu o mai cunoaștem! — așa aruncam vorbele în sufletul ei fraged.

Cu ochii mari mișcată, copila se uita la mine, cum mi-se cutremură trupul, cum îmi curgeau șiroaie de lacrimi.

Au trecut de atunci săptămîni și luni. Eram dus în călătorie. Cînd m'am întors durerea m'a luat din nou. M'am cugetat să trăesc numai pentru literatură. Dar nu puteam scrie nimic. Voiam să-mi petrec vremea cu copila. Dar simțiam, că nici ea nu mai e cea de demult. Ea își petrecea tăcută, și serioasă. De mamă-sa nu pomenea nici odată. Ori și cît mă trudiam, să mă concentrez în ceva, mă treziam tot pe drumul fericirii pierdute. Asta a ținut mult, abia m'am putut resigna. Am început a mă tot cugeta. Îmi explicam lucrul tot în colorii frumoase. Dacă omul e tinăr, ușor își poate face iluzii mari în viitor și se tot duce, duce... Viața mea însă a trecut. Sunt în amurgul ei. Dar ce să mai aștept? Pe cine să mai aștept? Da, o așteptam pe éa... Nu mă disprețui!

Erau zile blînde de toamnă. În amurg mă puneam la fereastă, și mă tot uitam pe stradă, că oare dintre atîți oameni indiferenți nu-i văd desfăcîndu-se chipul ei, cum vine, s'apropie de mine, ca să ne împărțim iarăși împreună viața. În odae era cam întunerec. Copilița mea într'un colț își năcăjia viața ca o pasere cu aripile rupte.

Aşa a trecut un an. M'am hotărit să-ni duc copila la soru-mea. Nu voiam să incredinţez creşterea ei servitoarelor simple, stricate.

Intr'o dimineaţă am şi plecat la gară. Cîţi prieteni mă petrecură. Ilenuţa a căpătat multe zaharicale şi flori. Toate le stringea cu grije la sine. Ne plinbam pe peron. Mai erau încă vre-o cinci minute până la plecare.

In uşa salei de aşteptare apare deodată o femeie. S'a uitat nervoasă jur împrejur şi ţinu de a dreptul cătră noi. Am cunoscut-o. A fost soţia mea. Inima îmi bătea groaznic.

Era îmbrăcată cu haine negre de mătasă. Tot acele pe cari i-le cumpărasem eu. Aceeaş pălărie, juvaericeale. Intr'un moment a fost lingă noi. Pe mine m'a privit rugătoare şi s'a plecat repede spre copilă şi o stringea cu foc la sine. Nu se ştia stăpîni, nu putea grăi, numai pieptul şi'l sfăşia cu suspine grele. Genunchii îi căzură la pămînt şi sta răzimată de copilă.

Mi-se rupea inima. Adecă ea? S'a întors? Iată, acum suntem împreună tustrei. O să ne închidem ochii faţă de trecut şi o să începem viaţă nouă. Voiam chiar să mă duc la ele. In timpul acela fetiţa s'a smuls rece din braţele mamei sale. A făcut o faţă serioasă, bătrînească. M'a săgetat până în inimă, cînd a aruncat în sufletul mamei sale vorbele:

— De ce te-ai dus dela noi, dacă ne iubeşti?

Mama ei s'a ridicat şi a ţipat ca muşcată de şarpe. Copila a fugit la mine şi mi-a apucat repede mina. S'a lipit de mine, ca şi cînd ar fi vrut să scape şi ca şi cînd ar fi vrut să se contopească într'un corp cu mine. Soartea noastră era hotărlită. Peste cîteva momente şedeam cu Ilenuţa într'un cupeu. Trenul a plecat. Numai atîta am mai văzut, că aceea de care ne despărţim acuma pe veci, zdrobită, plîngînd se razimă de braţul unui prieten al meu.

Berchiş a tăcut. Afară se lumina de ziuă. De asupra frunţii sale radia părul său arginţiu. S'a lăsat încet pe spatele fotoliului, ca şi cînd ar fi vrut să sigileze întimplarea cu vorbele:

Aşa a trebuit să fie. O viaţă piere, din ea se naşte alta. Uită-te la fotografia ei la fereastă, la lumina dimineţii. In surisul ei, găseşti în jurul gurei o *trăsătură serioasă*. Liniuţa aceea e viitorul ei. Credinţa ei, curăţenia ei. E ceea ce i-am mintuit ei atunci.

Vimun.

Henric Ibsen.

(1828—1906)

O veste tristă a străbătut lumea întreagă: Ibsen a murit. Îmbătrînit de muncă și pleșuv de ani s'a coborît în mormînt, pentruca de acolo, să treacă într'o lume vecinică, vecinică — poate — numai pentru oameni ca el. Luptînd din tinerețe până la ultimul popas al vieții sale pentru cel mai sfînt ideal al societății: *adevărul*, s'a depărtat din lumea asta însoțit de jalea întregii lumi culte și plîns de lacrămile tuturor. Ibsen însă nu e mortul de rînd, pe care azi îl plîngem cîtiva inși și mine îl uităm cu toții. Pe Ibsen îl plîngem azi cu toții, și nu-l vom uita nici odată, pentrucă el e vecinic în mijlocul nostru. E vecinic prin spiritul său întrupat în munca-irurișe, pe care ar muncit-o timp de aproape o jumătate de veac. El e trupul sbuciumărilor omenești. El e biciul, care biciuește păcatele omenești, le trădează goliciunea și scoate la lumină vecinicul adevăr. Pe cel mic și uitat de societate dar virtuos îl înalță, pe cel mare, ridicat la mărime de păcat, îl coboară în fața societății nepricepute, dar îl pune totdeauna pe pedestalul adevărului. Vezi colo pe Rubeck, celebrul sculptor, cum se rostogolește în prăpastie cu Irena. Pentruce? Nu-i asta nedreptate ca Rubeck, vestitul sculptor să se prăpădească nimic de forța naturii? Și nu-i nedreptate ca Irena, femeea gingașe, plăpîndă și frumoasă ca o zină să-și afle moartea în prăpăstiile munților? Nu, nu-i nedreptate zice Ibsen, pentrucă aceia, cari nu respectează sfințenia căsătoriei, aceia nu respectează adevărul și cine calcă în picioare adevărul, acela trebuie să piară, fie el om de rînd sau om celebru.

Morala e prima condiție de existență nu numai a societății, ci și a individului. Bernick puternicul și bogatul conzul

ajuns la treapta asta prin minciună trebuie să se închine în cele din urmă adevărului chiar și cu risicul de a-și face din prietenii săi dușmani puternici. Lona Hessel își îndeplinește chemarea de femeie cu scumpătate și e fidelă întru toate principului: »Femeea e servitoarea societății«, principiu, de care cele mai multe dame rid în ziua de azi. John Tønnesen își recuștigă cinstea în urma mărturisirii lui Bernick, iar Aune, lipsitul își recapătă poziția. Cuvintele ultime, cu cari Ibsen își încheie drama asta: »Spiritul adevărului și spiritul libertății sunt adevărații stâlpi ai societății« trec ca un fir roșu prin toate dramele sale.

Henrik Ibsen s'a născut la anul 1828 Martie 20 în orașelul norvegian Skien. Părinții lui erau negustori, cari la început erau destul de bine situați, dar în urmă au sărăcit. Din cauza asta tânărul Ibsen, care prevedea lupta, ce are s'o poarte cu existența a devenit pesimist. El nădăjduia într'o soartă mai bună, visa de școală, de studii vaste, de universitate și toate visurile ăstea i-s'au pierdut în lumea puțin veselă a sărăciei. La vârsta de 16 ani încep, să învețe farmacia în Grimstad. În anul 1848 izbucni războiul Slesvig-Holstein. Ibsen agita cu trup și suflet în contra Germanilor lacomi și egoiști. Compatrioții lui însă declară, că ei vor rămânea neutri față de acest război și lasă pe Danezi singuri. Acest fapt umple sufletul lui Ibsen de revoltă față de compatrioții lui atât de lași, de mici la suflet și nerecunoscători. Urește societatea, vede în ea un dușman și se retrage din mijlocul ei. În singurătatea, în care trăia se îndeletnicea mereu cu cetitul. La început cetia mai ales pe Cicero și pe Sallustius, iar din acesta cetia și răscetia pe Catilina. Lui nu-i păsa, că ce fel de om a fost Catilina, atita voia numai să înțeleagă, că acest om a fost un mare dușman al așa numitei »societăți bune«. Acest caracter însă el l'a găsit de foarte potrivit pentru a ilustra atâtea alte caractere, pe cari le dă societatea de azi. A scris drama *Catilina*. În această dramă Ibsen arată cum toate calitățile și tendințele lui Catilina sunt un rezultat al împrejurărilor, împrejurări însă, cari nu sunt altceva decit creațiunea so-

cietății. Prin toată drama asta trece ca un fir roșu tragicul și comicul individului și al societății, o caracteristică care e generală în toate dramele sale. Asta-i obiectul, pe care îl află în ori ce societate, în sinul întregii omenimi, scopul e aflarea și descoperirea adevărului.

Singurul rezultat, pe care l'a avut »Catelina« a fost, că Ibsen s'a stricat și mai tare cu societatea. Amândoi se dușmăneau reciproc.

Ici-colo însă se afla cite un suflet nepărtinitor, care își dădea silința, să priceapă scopul acestei drame. Tot în acest an (1850) se înscrie la universitate. În curînd însă trebuie s'o părăsească, deoarece mijloacele materiale nu-i permit, să studieze mai departe. Pentru a-și agonisi ceva parale scrie *Kaempehöen* într'un act și scoate în Cristiania foaia săptămînală: *Andhrimner*, fapt, în urma căruia începe să-și cîștige prietini, tovarăși sinceri ai principiilor sale. În 1852 Ole Bull l'a chemat la Bergen pentru a fi directorul și poetul teatrului făcut pe cheltuiala sa. Tot în anul ăsta a făcut și o călătorie de studii în străinătate. În 1857 a fost chemat de director la teatrul din Cristiania. În 1858 s'a căsătorit. În anul 1864, după căderea teatrului din Cristiania, s'a dus la Roma. Aici a cîștigat premiul pentru poeți pe anul 1866 votat de *Storthing*. Din Roma a plecat la a. 1868 la München, de aici la Drezda și mai tîrziu prin anul 1875 iară la Roma. În 1885 și-a cercetat patria, apoi iar s'a întors la Roma, de aici s'a dus la München și apoi la Berlin, unde a stat până la 1891. În anul ăsta s'a întors în patrie unde a trăit până la sfîrșitul vieții sale.

Ibsen are și un fiu cu numele Sigurd, care are un mare rol în viața politică a norvegienilor. Se distinge mai ales ca un fervent luptător național. Dînsul a fost unul dintre cei dinții, cari au solicitat ruperea Norvegiei de Svedia. În foaia sa ultra radicală: *Ringeren* a pledat în continuu pentru independența națională deplină a Norvegiei scoțînd pretutîndena în relief principiile socrului său, ale vestitului: *Björnson*. — Dramele lui Ibsen sunt foarte număroase, aproape

În fiecare an a scris cîte o dramă și afară de asta o mulțime de poezii și articole de reviste și de ziare.

După conținut și timp dramele lui Ibsen se împart în trei părți: Drame istorice, poezii dramatice și drame moderne sociale.

În toate dramele sale se reoglindează nemulțumirea cu abuzurile făcute de indivizi și societăți, tendința de a îndrepta răul, imoralul și de a scoate la iveală adevărul, cinstea și curătenia caracterelor; critica aspră, pe care o aplică cu prisosință față de toți cei șubrezi în caractere și falși în simțăminte și fapte; ironia mușcătoare și fineța spiritului, pe care-l presară prin straturile bine îngrijite ale gândului și scopului său; judecata clară și profundă a tuturor manifestațiilor omenești. Ce-i drept pe alocuirea unele gândiri, unele aluziuni par neguroase, lucru care împiedică priceperea deplină a dramelor sale din partea acelorora, cari nu s'au ocupat mai mult cu cugetarea și cu logica manifestațiilor vieții. Încet, încet însă cu dezvoltarea puterii intelectuale a omului, dramele lui Ibsen se vor ridica la adevărata lor valoare. Unii critici zic, că unele din aceste drame nu sunt pentru scenă, alții zic, că sunt niște romane dramatizate. Se înțelege, că nici afirmațiunea primă, nici cea a doua nu poate sta. Prima afirmațiune își are explicarea în cauza, că priceperea omului nu s'a ridicat încă la acel grad de adevărată cultură, cînd mintea pricepe mintea și gândul ghicește gândul. Pe un Ibsen nu-l putem pricepe azi pe deplin, dar va veni vremea, cînd îi vom pricepe toate ideile lui.

Afirmațiunea a doua pare puțin cam naivă și ca ori ce naivitate trebuie să cadă, pentru că Ibsen nu ne povestește în dramele sale romane, aventuri romantice de dragoste sinceră sau mincinoasă sau fapte înrudite cu visurile pribegilor, ci ne înfățișează pe scenă *realitatea* vieții sociale, pe care o simțim și o trăim cu toții, ne vedem scările noastre, auzim avertizarea îndreptățită, care pornește din glasul unui bărbat, înfrățit cu adevărul și înțelegem cu toții viața, pe care o trăiesc persoanele din dramele sale.

Nu ești naiv bunăoară, dacă afirmi că *Comedia iubirii* (Kjaerlighedens komedie) e o aventură romantică, când ea e unul dintre cele mai reale tablouri ale vieții sociale, pe care-l vedem pe scenă? Cine dintre privitori nu simte greutatea satirei, cu care e satirizat în această dramă amorul cel atît de schilod în multe din manifestațiunile sale de azi?!

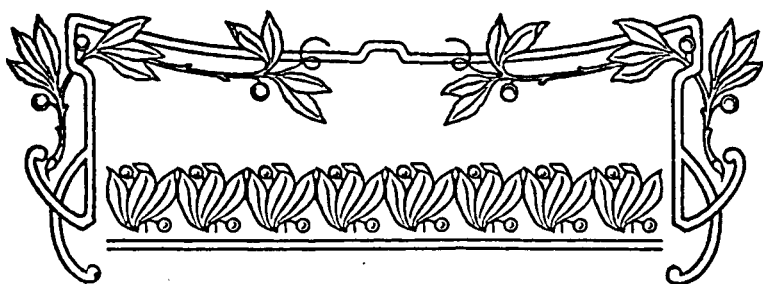
Și ar greși ori ce critic, care ar afirma și despre »Ziua învierii«, că n'ar fi pentru scenă sau că ar fi un roman dramatizat — deși dela distanță, dar dela distanță mare, conținutul acestei drame samănă cu un roman! —

Ce e *Nora*, *Un dușman al poporului*, *Stîlpul societății*, *Liga tinerimii*?...

Am zis mai sus, că afară de drame Ibsen a scris o mulțime de poezii. În poeziile sale, pe cari le-a edat în 1871 sub titlul *Digte*, pledează pentru înfrățirea popoarelor dela Nord. În toate se reoglindează dragostea de neam și însuflețirea pentru libertate și adevăr.

»*Viața literară*« ne aduce la cunoștință, că zilele ăstea vor apărea mai multe poeme de ale lui traduse de St. O. Iosif și D. Anghel. Faptul ăsta ne bucură și ne-ar bucura și mai mult, dacă pe lingă cele cîteva drame traduse de cîțva traducători de ai noștri, s'ar traduce dacă nu întreagă, dar cel puțin o parte mai însemnată din vasta operă a lui Ibsen.

V. N.

DIN INCHISOARE

I.

Trece vîntul prin zăbrele
Resfirînd mărunte șoapte...
Licăririle de stele
Ostănit pătrund 'n noapte.

Învălită 'n haina nopții
Doarme liniștea adîncă; —
Arestații dorm cu toții
Numai eu întîrziu încă. —

Singur eu veghiez pe gînduri,
Rostul vieții cumpănindu-mi...
Tolănit pe pat de scînduri; —
Dușmănit cu mine însumi.—

II.

Lemnele de-aseară, ude,
 Somnoros 'ncep să ardă...
 Dela poartă se aude
 Pașul străjilor de gardă

Peste jalnica cetate
 Luna farmecul și-l cerne.
 Peste suflet mi-se-așterne
 Tainica singurătate...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pare că's din lumi streine
 Toate cîte mă 'mprejoară
 Și sunt singur,... n'am pe nime...
 Și pustiul mă omoară. —

III.

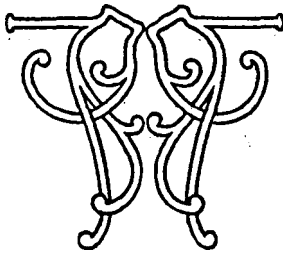
Doamne, — cît n'aș da din viața
 De s'ar frînge-acum zăvorul, —
 Și s'ar despletì din ceața
 Chipul tău, — ispititorul...

De-ai veni încet spre mine
 Cu privirea 'nduioșată,
 Visul clipelor senine
 Întrupat ar fi de-odată...

Taina nopții s'ar aprinde
 Ca de-o vraje ne'nțeleasă, —
 Când din păr ți-s'ar desprinde
 Myrtul, — scumpa mea mireasă...

— V. E. M. —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

METEMPSICHOZA

— Schiță satirică. —

Mi-a plăcut în totdeauna teoria bizară a peregrinării spiritelor, — Metempsichoza.

Mi-a plăcut fără să cred într'insa.

Sunt lucruri, cari nu le crezi, dar sunt frumoase. Și întors. — De pildă: fetelor frumoase nu le poți da crezământ. Eu sunt urît și totuși cred în toate cîte spun.

Așa-s cu spiritizmul și cu Metempsichoza, credința religioasă a Budhiștilor.

Am cetit multe despre teoria asta și mi-a părut interesant că, — »dacă moare un om, corpul lui putrezește și se transformează în plante și minerale, iar spiritul trece »în vecini«, unde se instalează într'o vietate nouă, a cărei germene atunci a încolțit, de pildă, într'o muscă, într'un câțel, într'o vrabie și așa mai departe«.

Mi-a părut plăcută teoria asta a continuei schimbări, că-i mult mai nostimă decît învățătura, după care, cînd omul moare, spiritul lui ajunge în rai și se plictisește o — eternitate, ori ajunge în iad și se dă la trîntă cu dracii — o eternitate.

Ce privește iadul, — ar mai fi cum ar fi, dar, fiind acolo Maghiarii în majoritate, mă tem că sistemul de cîrmuire nici în iad n'o să fie mai *uman* decît în Ungaria.

Cît din parte-mi primesc mai bucuros principiile — Budhiste, deși mă înspăimîntă posibilitatea, că după moarte să devin eventual un — ovreu.

Deși, principiile spiritiste ne mîngăie că o asemenea coborîre colosală nu se prea întîmplă decît foarte arare. De pildă, — Alesandru Machidon, Hannibal, Caesar, Stefan cel Mare și Napoleon au avut acelaș spirit erou, care s'a avîntat prin veacuri la mărire și la nemurire.

Iată, de pildă eu! Când voiu muri o să mă rog lui D-zeu să mă nasc tot un — Român, înțeleg — un Român cinstit, deoarece mai bine prefer să devin un Hotentot, ori în cazul cel mai rău: un Maghiar, — decât să ajung la rolul — deputaților »Români« guvernamentali din Budapesta, sau profesor de limba »română« la universitatea din Cluj.

Ce fericit voiu fi, când, renăscut după două-trei veacuri, voiu afla capitala Republicei Române la Brașov, iar Tisa va fi granița între Iudea-Nouă (cu capitala ei: Budha-Pesta) și noi.

Românul de altfel are »șapte vieți« și *în veci nu pier*. Are șapte vieți, dar trăiește numai una, care o risipește pe nimicuri. Celelalte șase sunt depuse spre fructificare cu 15 la sută, la Marele Visternic de vieți. Până atunci, nădăjduesc că o să vină și Românii la idea, să shimbe 3—4 din viețile de rezervă pe o singură »inimă românească«, deoarece, azi prea puțini o au. Cu asta ar ajunge mai departe decât cu cele »șase vieți« depuse spre fructificare.

Nenorocul nost e, că sunt foarte puțini Români »de inimă«. Din trei milioane — abea 50—60 de mii. Din cinci mii de așa numiți inteligenți — abia vre-o 60—70.

E cam șoadă socoteala. Trei milioane de Români au 21 milioane de vieți și abia 50—60 mii de inimi.

Cinci mii de »așa numiți« inteligenți au 35 mii de vieți, dar numai 60—70 de inimi.

Așa de încet — nu se face oțetul. Un Sarafoff Boriş ne-ar prili mai mult decât — 300 de advocați, cari au făcut în 10 ani cîte 100.000 fl. avere, pe spatele nației, dar spre scopuri românești n'au jertfit nici — 10 floreni.

Nu — Berzeviți, — D-lor, — ci așa numita »indolența română« e — dușmanul neamului.

Metempsichoza ne dă mîngăere și în privința asta.

Anume, sunt sigur că sufletul lui Berzeviți, după ce va părăsi corpul seu de fost ministru, se va instala în corpul unui dobitoc oarecare și va fi oșndit să care apă și nisip

la edificarea unei — școale confesionale. Au révoir D-le Berzeviți, — au révoir! Eu pręgătesc biciul.

*

Am adormit. Erăm pe cânăpă. Cînd deschid ochii, sunt într'o grădină mare, închisă cu ziduri. Casc ochii mari, sperieți. Deodată vine la mine păzitorul, un om teribil, uriaș. cu ochii de stele, cu părul de nori, cu glasul de tunet.

— Ce cauți aci? — m'a întrebat.

Am rămas incremenit. Dar știe naiba firea mea, — nu mă prea tem de nimeni și de nimic. M'am recules.

— Păi, — știu eu ce? Nici nu știu unde sunt, nici cum am venit!

— Nu știi? — Asta-i grădina »secretelor sfinte!«

— Se poate! Dar nu-i scris pe poartă: »Tilos a be-
menet«.

— Aha! Tu ești din Ungaria! Atunci ai voe să fii prost. Toată vremea de școală ți-ai pierdut-o cu — limba maghiară. Cluj / Central University Library Cluj

— Nu-i așa Dom-le! Sunt din Ungaria dar sunt — Român. Și Românul e isteț din fire. În școală am învățat limba maghiară, dar acasă m'am nizuț să repar prin cetit cea ce am pierdut în școalele maghiarești. — Cereți scuze, că de nu, te public în gazetă, — că eu sunt gazetar!

Uriașul s'a speriat.

— Coșomo-diner! — zise el.

— Așa mai vii de — acasă. Ei, spunemi, de ce te-ai

— De ce? Eu sunt păzitorul secretelor naturii. supărat adineori?

Voi bamenii, n'aveți astîmpăr. Furați mereu cîte-o floare din grădină și alergînd la semenii vostri, vă fuduliți că ați inventat ceva nou. — Ei, să pun eu mîna pe Edison și pe Marconi, i-ași învăța eu »mores«.

— Ce-ai face cu dînșii?

— Ce ași face? — Să știi un lucru! — Cel ce reușește să fure ceva din grădina secretelor, — norocul lui. Dacă îl prînd însă, — îi cînfîsc mintea.

— Ha — ha — ha!

— Ce rizi, mă Valachule?

— Scuză, — D-Ta nu citești ziare? N'ai auzit că Mitropolitul Mețianu a protestat înotriva numelui de Valach?

— Cine-l — ăla? Mai mare-i ca Papa?

— Mai mare, fiindcă-i Român!

— Nu mă imoartă!

— Ce-ai zis? Bagă de seamă, că eu am șapte vieți!..

— Iar eu o să-ți confisc mintea!..

— Ha — ha — ha!

— Cei, — de ce rizi?

— Ce-mi pasă mie că o să-mi confişti mintea? Fără minte nu pot eu să trăiesc? Da nu vezi D-le custode, că în Ungaria tot cei mai proști se validitează? — Nu vezi că la cirma Ungariei nu-i nici un om întreg la minte?

— Ba da! Tu nu ești însă Maghiar, prin urmare nu ești scutit de acest postulat... sine quodnon... În Ungaria nu poți trăi, că ești Român, iar în altă țară, nebunii sunt infundați la balamuc și nu — în parlament ori în minister...

— Ai dreptate, D-le păzitor. Cer scuze...

— Prea târziu!.. Prea târziu!

— Da ce vrei cu mine?

— O să-ți confisc mintea! O să ajungi la balamuc!..

— Nu consideri că sunt Român?

— Asta-i împrejurare atenuantă!..

— Nu conzideri că m'am născut în era donchișotizmului Maghiar, și am suferit destul robia?

— Hm! — Da! Acu te iert...

— Készéném szépén!

— Iară o dai pe Ungurește? Mi-se pare că ai mințit! Tu nu ești Român! Tu ești ovreu de specia cea mai mizerabilă, ovreu din Ungaria...

— Dom-le custode, — dacă mă mai ofenzezi odată, să știi că o pășești!.. Te dau pe mîna unui avocat Român de prin anii 1850—80, — apoi vai de pielea ta...

— Ce naiba? Ce-mi poate face?

— Nu știi? Te licitează cu grădina secretelor d'înpreună.

— Uf! Zău? — Atunci, mii de scuze!

— Prea târziu, Dom-le custode!

— Cum? Prea târziu? Da ce vrei să fac?

— Ca să te iert, o să-mi dai o floare din grădina ta!

— Nu se poate! Ce crezi? Mi-ași pierde postul! Ce vrei? Să defraudez eu? Eu? — Ai uitat că nu suntem în Ungaria?

— N'am ce-ți face! Atunci te dau la »potracă«.

— Mai bine să ne împăcăm. Îți dau o floare, dar numai împrumut. O să vezi că vei fi mulțumit. Dar să mi-o aduci!...

— Bine! Am să ți-o aduc!

— Ce garanță-mi dai?

— Cuvîntul de onoare!

— Nu-i destul, fiindcă și la Români a cam străbătut boala jidano-maghiară, de a călca pe cuvîntul de onoare...

— Poate! Ba ai chiar și dreptate! Dar până ce nu te-ai încredințat despre puterea cuvîntului meu n'ai dreptul să te îndoiești. Scriu chiar și o carte »Despre onoare«.

— Bine! Te rog însă, cînd vei tipări cartea, să-mi trimiți și mie un exemplar »gratuit«.

— La dracu? Nu ești D-Ta Român de origine, de nu îți place să cumperi cărți? Bine! Am să-ți trimit. Și așa, din patru sute de exemplare, trei sute trec gratuit, ca toate cărțile noastre.

— Atunci să-ți dau o floare. — Poftește, aci-i bu-suiocul ăsta. Cînd îl porți la tine, pătrunzi în sufletele oamenilor, le recunoști sufletul, trecutul lor, viitorul lor, fie în om, fie în dobitoc.... Folosește-l cinci zile, apoi să mi-l aduci! Știu că n'o să-l mai dorești în urmă...

— Bine! Adă-ll! Am să fac cunoștință cu tainele me-tempsichozei. Peste cinci zile ți-l aduc! La revedere! Alá-szolgája.

— Salutare! Te rog să nu-mi mai torturezi urechile cu limba maghiară. Aștept atîta cruceare din partea ta! Salutare! —

* * *

— Uf! Uf! Uf! Brrr! Bru-hu-hu! — Uff! —

— Ce-i cu tine? —

— Na-ți busuiocul, D-nule custode! Na-! — Brrr! —

— Ce-i? Ce-ai pățit! Ce-ai văzut?

— Vai de mine! Vai de mine! Brrr! Uff! Lasă-mă! Salutare! M'am îngreșat! Mă doare capul! Uff! Doamne! Ce am văzut... nu mai doresc să văd!

— Cum așa? În 24 de ceasuri te-ai și săturat de metempsichoză? Ce-ai văzut între Români? Doară, Românii sunt *blînzi și răbdurii*...

— Da, chiar asta-i pacostea! — Răbdarea-i virtutea bouului și Românii sunt mîndri de virtutea asta.

— Și ce-ai mai văzut?

— Ce-am mai văzut? — Iepuri în piele de om făceau politică prin — cafenele. — Măgari în piele de om, jucau — calabrias. — Lupi în piele de om — apărau dreptatea, la judecătorie. — Vulpi în piele de om serveau la altarul Domnului. — Și tot felul de bidigăanii, șerpi, șopîrle, broaște, coțofane, pupăze, giște, tigri, crocodili, pisici, — îmbrăcate în piele de Român, cu caracterele lor tipice, specifice. Doamne! Domnule custode, m'am înspăimîntat cînd am văzut cît de nedreaptă e cu noi Românii, metempsichoză.

— Nu te supăra fiule! Multe rele fac împreună un lucru bun. Și din lupta diferitelor rele se va naște — virtutea mîntuitoare de neam... Așa-i și la alte neamuri. Ba la maghiari e și mai rău.

— Un lucru mă supără mai mult decît toate... D-nule custode! În sfîrșit, dacă metempsichoză pretinde ca sufletele oamenilor să peregrineze din dobitoace în dobitoace și din dobitoace în oameni, — treacă — ducă-se! Dar nu pot să-i iert matempsichozei batjocura ce ne-a făcut-o nouă,

Românilor, cînd a dat voe sufletelor ca din Maghiar și Ovreu să peregrineze deadreptul într'un Român!

— În numele Coccoanei Metempsichoza, cer scuze fiule! Asta-i la tot cazul o greșală regretabilă și jignitoare pentru neamul tău. — O umilire, ai tot dreptul. Dar ce să facem? Unde să așezăm atîtea suflete, cînd pe Maghiari și pe Ovrei nime nu-i primește bucuros?

— Să-i dați dracului!

— Nu se poate! Numărul dracilor e limitat și crede-mă, toți sunt recrutați dela vecinii nostri. Am însă o idee bună! O să fac propunerea ca sufletele Maghiarilor și a Ovreilor să se schimbe și varieze ele între ele într'un cerc foarte limitat, potrivit gustului lor și anume: Sufletele Maghiarilor vor trece în pureci, și din pureci în — paprică.

Tot lucruri — pișcătoare. Ear sufletele Ovreilor vor trece în stelnițe și din stelnițe în — usturoiu.

Tot lucruri de miros. — Ești mulțumit?

— Coșomodiner! — Salutare!

— Noroc! Nu uita volumul gratuit!

— De ce stăruești atît de mult, să-ți trimit un volum — gratuit?

— Apoi, fiule, să-ți spun cu drept, și eu sunt — Român!

— Bravo! Știam eu, știam eu... Singele nu se face — apă!

La revedere! Nu uita să abonezi »Orizontul« Plata poți să o faci — uitată!

— Sirius. —

MOMENTE.

Asociațiunea începe să-și regăsească buna cărare. Dînd loc poetului Goga și mîntuindu-se de secretarul atît de adese pomenit, — ne îndreptățește să nădăjduim ca în casa Asociațiunei vor avea înțrare de azi înainte și artele, nu numai sffrnăritul. Asociațiunea, pe cum s'a scris în repețite rînduri, — nu măl poate întirzia cu editarea și împărțirea gratuită de cărți populare, pe întreg teritorul locuit de Români. — Cel ce va afla mijloacele de a putea tipări tot la trei luni cel puțin cite-o carte bună poporală, și o vă ști răspsîndî în cel puțin 100.000 ex. — gratuit, ori cu prețul maximal de 10 fileri, va face un lucru neprevăzut de bun în consecințele sale uriașe. — Pentru acest lucru se cere munca unor tineri harnici și idealști, — desinteresati și cu dragoste mai mare de poporul nostru decît de — gheșefturi și limba nemțească. — Să cere voința probată a unor tineri crescuți din popor, cari să înțeleagă păsurile țaranului, — sufletul și gîndurile lui, ca să afle calea de a-l face să citească mult, — mult, cît mai mult.

Aflăm că ar fi luată în combinație aducerea d-lui Oct. Tăslăuanu din Budapesta, la postul de secretar al »Asociațiunei«, — o idee nici nu se poate mai bună.

Nu știm întru cît ar aspira și alții la acest post greu, dar credința noastră este, — că în d-l Tăslăuanu s'a aflat în sffrșit omul de care avea »Asociațiunea« trebuință. — O spunem asta cu cea mai multă sinceritate, și ca nu cumva să fi stricat cauzei prin faptul că noi îl recomandăm, — sîntem gata a declara că noi cu d-l Tăslăuanu suntem mai aproape de dușmănie decît de prietenie.

Natural că asta nu-i detrage nimic din merit, dar îi ridică Valoarea în ochii unora cari poartă »hanġul« la Sibiu.

*

Istețul ministru de justiție, Polonyi — fiind convins că în parlament nu va putea amuți glasul naționalităților, că bunăoară un solgăbirău de a lui Andrassy, glasul la o mie de alegători, — într'un

acces de vitejie amenință, — înainte de ce s'ar ivi vr'un dușman, — amenință că va rescula stradele Coșuthiște ale Budapestei împotriva deputaților naționaliști, dacă aceștia ar îndrăzni să nu fie mulțumiți cu fiitorul lui proiect de lege despre alegerile pentru parlament.

Cu un cuvânt, — ministrul Ungariei dă directivă »bicskás«ilor de pe străzi, — cum au să porceadă atunci, când naționaliștii vor »trada patria«, îndrăznind să nu primească proiectul lui de lege. — Acest domn e pe deasupra: ministru de justiție. — El agită și ațîță la bătaii de stradă, — la terorism, — la măcel...

Ei, — dacă n'are alte argumente și mijloace? — Scopul sfințește mișelia, — așa rezonează ministrul de justiție al Ungariei, — care prin asta l'a doborât pe Bánffy de pe tronul Machiavelizmului maghiar.

Friguriile d-lui Polonyi, de teama obstrucției naționalităților dovedesc că se pregătește o mare mișelie. — Iar ca să reușească, — d-sa ațîță, — pregătește de pe acuma cetele de bătauși, cari să terorizeze pe deputații naționaliști. — Dar iată, se schimbă treaba. — Socialiștii, — singurul element cinstit al poporului maghiar, — răspund ministrului Polonyi pe cum nu se așteptase: »D-le ministru!« — scrie ziarul lor, »Népszava« — »ai făcut socoata greșită, când amenințat cu stradele pe deputații naționaliști, cari luptă pentru sufragiul universal!« — Nu uita că stradele Budapestei sunt ale noastre — iar la caz că ați încerca să comiteți mișelia cu care amenințați, — să fiți pregătiți că, — acei 100.000 de muncitori, — cari au demonstrat *pacinic* acum un an, în fața parlamentului, — vor demonstra și atunci, — dar *nu pacinic!* — Iar dacă veți încerca să suprimiți indignarea poporului *muncitor*, — să vă așteptați la o *luptă disperată*, — cu *pumnale și cu bombe*... Poporul s'a trezit, — s'a isprăvit cu mișeliile, d-lor!«

Nu se putea un răspuns mai just.

Iar nouă ne-ar plăcea să vedem pe acel procuror, care va intenta proces pentru aceste amenințări, ziarului »Népszava«, — înainte de ce ar fi pornit proces împotriva ministrului Polonyi.

Cu acest domn ministru avem și noi o vorbă. — Da, — d-le ministru, — noi vă ținem capabili de mișelii și mai mari, decît acelea, cu cari ameninți. — Dar nu uita, d-le ministru, că și noi avem o răbdare, — și, că încetînd răbdarea asta, — ușor s'ar putea să zbori și Matale, — fără s'o vreai. — Pe urmă, — bine voiește a nu da uitării, — că aveți o mulțime de solgăbirae și notari, — pripășiți toți prin sate și ținuturi curat românești, ... și dacă ne-am uita și noi dintr'o-dată de cultura inimii și de civilizație, — ca D-Ta, și am deveni bestii ca D-Ta, — apoi s'ar putea întîmpla mari catastrofe,

— cari ar zgudui scumpa noastră patrie, din pricina prostiilor Mării Tale. — Să nu uiți, — d-le ministru, — că până ce erai în opoziție, — putea-i spune prostii cât de cu coarne, (că asta-ți era chiamarea), dar acum, — ajuns ministru, — nu-i cu minte, să vorbești bazaconii și să ameninți cu — fără de legi și cu săvîrșirea de fapte criminale...

Că... se va afla și vr'un balamuc...

*

Francisc Iosif I. ș-a cetit mesagiul de tron, în care făurește viitorul tronului și al iubitului său popor maghiar. Regele, cum n'a fost curios în tot decursul întregii crize, de părerea nici unui politician român, de părerea nici unuia dintre cele unsprăzece milioane de naționalități, așa n'a avut nici în mesagiul de tron nici un singur cuvînt pentru aceste popoare, cari constituie majoritatea țării noastre și credința cărora a fost sprijin tronului habsburgic față de dinamitarzii maghiari. Clara pacta.

Din mesagiul de tron spicuim cuvintele, cari ne sună în urechi ca și cînd le-ar fi spus un Bánffy, că »reforma electorală să se facă ținînd cont de caracterul național maghiar al statului«. Am înțeles. Așa dar s'a hotărît și s'a sancționat, și Francisc Iosif I. a zis-o, El, regele, că nu lege cinstită să se facă, ci lege, care să țină cont de unele și altele interese.

Noi știm, că adevărul e unul, și dreptatea e una, și rămîne dreptate, de s'ar răsturna devalma 100 de idei de stat național maghiar! Iar acum ne-am convins de al 2-lea adevăr, că în Ungaria o spune chiar și regele, că legea numai atunci e dreaptă și bună și numai atunci poate să devină lege, cînd servește un interes al unei clice, al unei machinațiuni menite să respingă valul nedreptății pe zeci de ani grosul popoarelor patriei și că dreptatea absolută, care-i absolută, prin urmare desconzideră interesele parțiale ale habsburgilor sau ale unui făt nelegitim ca poporul maghiar. Această dreptate absolută să nu o mai căutăm în mila tronului, nici în politicianismul hăbăuc al unor escroci politici, ca Bánffy, Andrásy, Apponyi și clica. Să o căutăm însă în vinele încordate, cari brăzdează brațul drept, dela degete la umăr, al milioanei de muncitori și fii desmoșteniți ai patriei, cari ascultă cu lacrimi în ochi și cu pumnii încheștați, povestea tristă, că... *nu-i, nu-i, nu-i, — nu-i dreptate, nu-i.*

*

Da! Noi dacă ne plîngem în casa țării, că ne-au bătut gendarmii la alegeri, că solgăbiraiele ne-au violat drepturile, că s'a pur-

ces față de noi mizerabil și infam — presa maghiară urlă în gura mare, că facem obstrucție, facem obstrucție acum, când e atât de urgent ca să se voteze indemnitatea, ca să se poată incasa dările, și auzi crimă, acum când să se voteze contingentul de recruți și să scape glotașii.

Și cine o spune asta? Acel cari au oprit mecanismul statului ani de-arîndul de dragul unui vis al unei chimere, de dragul unui scop, care prin tendința lui era deja imoral. Pentru acest scop, pentru comanda maghiară și maghiarizătoare au provocat necesitatea de a se înrola rezerviștii. Și acum când venim noi, nu să cerem realizarea unui vis imoral, ci să ni se dea satisfacție pentru sîngele celor uciși pe nedreptul la comanda unor canalii de solgăbirăi, prin niște bestii de gendari, acum nouă ni-se ridică acuza, că facem obstrucție. Iar reprezentanța din parlament a poporului maghiari ne înarcă cu înzulte cocîșești, iar presa ne înzultă jidovește pentru că așa e scris, că în țara asta să fim tot noi hoțul de păgubaș.

O știm noi bine, că deja faptul că ne-am născut și că viețuim, e o trădare de patrie în ochii acestei clice, care-i destul de infamă să spună, că purcede în numele gloriei poporului maghiar. Dar în sfîrșit ne cunoaștem.

Poșta Redacției.

Unei neveste tinere. Doamnă dragă! Povestea năcazului DTale nici nu e chiar atât de tristă, cum îți închipuești și cum ai vrea că ne-o prezinți. Au scris învățații de demult în cărțile legii, că: femeea se va lăsa de tatăl său și de mamă-sa, și se va lipi de bărbat și vor fi amîndoi una, — dar, fiindcă femeile nu s'au mulțămît cu rostul acestei sentințe, învățații din zilele de azi au completat-o în feliul următor și anume: iar bărbatul își va lăsa prietenii săi, casina și cafenelele și își va petrece timpul în societatea femeii sale. Cam așa ar fi să fie, dar vezi D-Ta, oamenii nu se mai lasă purtați de nas cu sentințe de acest înțeles. Mai ales bărbații consideră de interimală despărțirea aceasta de cătră foștii prieteni și cuiburile vechi de voe bună. Nu se poate spune precis, cît durează dulcea moleșală, care-l ține pe bărbat încătușat de crețele fustei, dar la nici o împrejurare mai mult de două luni nu.

Dela un timp începe să-i pară tot mai curioasă întîmplarea, că el înainte cu două-trei săptămîni a fost atât de vrăjit de un dor miraculos, încît și-a părăsit prietenii cu cari se obicnuise în lungul anilor și peste un timp așa ca în curiozitate se abate și el la cafenea, să vadă, ce-i mai fac prietenii. Aici din vorbă în vorbă se convinge și el, că n'a fost lucru curat în faptul, că el decînd s'a însurat n'a mai dat-o pe la cafenea. Până acum după masă își consuma cafeaua neagră, pe care i-o ferbea nevastă-sa (o cafea destul de proastă, în paranteză fie zis), ba o și lăuda, exprimîndu-și mirarea, că prietenii lui neînsurați sunt atât de mîrginiți să plătească în cafenea cu bani scumpi o cafea mizerabilă, să mai înghită fum pe deasupra plictisindu-se după ameaza toată. Acum însă s'a cam schimbat treaba, par'că tot e mai bine în cafenea, unde e fum, și se dă cafea proastă, și începe să se simtă tot mai bine între vechii prieteni.

Înzădar cocoană dragă, asta-i așa și va rămînea tot așa, fără să se schimbe. Lumea întregă înțelege, că e și natural să fie așa, că altfel nu se poate, numai D-Voastre, nevestele tinere n'o puteți

încă pricepe. Să nu credeți însă, că din clipa aceea, bărbatul nu vă mai iubește, nu, ci bărbatul are trebuință de societate și de distracție, ceea ce singură numai nevasta lui nu-i poate fi. Așa-i și femeea, care încă s'ar plictisi cu timpul să stea închisă timp mai îndelungat cu bărbatul ei, avînd de distracție deapururi aceași idilă. Deosebirea e numai atît, că femeea fiind obicinuită mai mult decît bărbatul la viața de familie, poate să supoarte mai mult robia dragostei, care începe dela un timp să scadă în farmece.

N'ai, Doamnă dragă, deci motiv să te superi, precum nu se supără nici mama, cînd vede, că ficiorașul ei din ce crește, îi dă tot mai puțină atenție și își află mai multă plăcere în jocuri cu ștregarii din vecini, decît în desmerdările cu mamă-sa, cari îi plăceau atît de mult cînd era mai mic. Dragostea nu pierе, dar locul dragostei furtunoase, copilărești, care durează abia două luni, cărora noi le zicem luni de miere, îl ia acel simțămînt mulcomit, cărora noi îi zicem: dragoste cuminte. *Sărutăm minile.*

D-lui A. Ț. în P. Nu ne putem împăca cu stilul D-Tale. Cu conținutul nici așa. Nu știm noi n'avem gust ori D-Ta. Dar să nu te superi...

D-lui Nosmos. E mai mult o observare fugitivă, decît o lucrare, pentru care ar fi vrednic să inziști ca să o publicăm. Scrie-ne ceva compact și mai îngrijit.

D-lui Dr. S. P. în Iezvin. Litere grecești și cirile n'avem. Am dispus, în celelalte să-ți dea informații D-l tipograf. Te rugăm să nu îți mai ucizi munca prin atîtea citate și provocări la autori, cu totul tot superflue. E greu și din punct de vedere tehnic, îl conturbă chiar și pe cetitor și din toate nu apare altceva, decît că autorul ține mult la aparența că ar munci cu un aparat mare. Salutări.

